

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Anna-Liisa Kakku

**MAKSERASKUSTESSE SATTUMINE JA
VÕLGNEVUSEST VABANEMINE
KOHTUTÄITUR ROCKI ALBERTI BÜROO
NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Anne Rähn

Pärnu 2020

Soovitan suunata kaitsmisele

Anne Rähn

/digiallkirjastatud/

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht Anu Aunapuu

/digiallkirjastatud/

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Anna-Liisa Kakku

/digiallkirjastatud/

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade inimeste maksekohustuste põhjustest ja täitmise võimalustest.....	6
1.1. Võlgniku motiveeritus makseraskustega tegelemisel ja koostöö osapooltega.....	6
1.2. Makseraskuste tekkimine ja ennetamine Soomes	9
1.3. Makseraskuste tekkimine ja ennetamine Eestis	12
1.4. Võlgniku ja võlausaldaja õigused ja kohustused täitemenetluses	16
2. Uurimus makseraskuste peamistest põhjustest, koostööst ja ennetusest.....	21
2.1. Kohtutäituri büroo lühitutvustus	21
2.2. Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus	23
2.3. Intervjueeritute üldandmed ja andmeanalüüs.....	26
2.3.1. Vastajate üldandmed	26
2.3.2. Majanduslik toimetulek.....	27
2.3.3. Teadlikkus täitemenetluse läbiviimisest	28
2.3.4. Pooltevaheline koostöö	30
2.3.5. Makseraskuste ennetamine.....	34
2.4. Järeldused ja ettepanekud	36
Kokkuvõte	39
Viidatud allikad.....	41
Lisad.....	45
Lisa 1. Intervjuu küsimused võlgnikule	46
Lisa 2. Intervjuu küsimused võlausaldajale-sissenõudjale.....	46
Lisa 3. Intervjuu küsimused võlanõustajale	46
Lisa 4. Intervjuu eksperdiga	47
Summary	48

SISSEJUHATUS

Inimesed satuvad sageli makseraskustesse ning need võlgnevused jõuavad kohtutäiturini. Arvatakse, et paljud probleemid algavad kiiralaenudest ja kui neid välditakse, siis taolisi probleeme ei esineks. Kuid paljud satuvad sellegipoolest makseraskustesse. Inimesed peavad olema võimelised oma rahaasjadega toime tulema (Hobman, 2010, lk 4). Eesti Statistikaameti (2019) andmetel oli 2018. aastal Eestis makseraskustes 7,5% leibkondadest. Statistikaamet on välja toonud, et 6,5% juhtudest tekkisid makseraskused üüri maksmisel, 83,2% kommunaalmaksete ja teenustasudega, 12,7% eluaseme või kodulaenumaksetega ja 20,2% olid seotud muude laenu või liisingute tasumisega. (Statistikaamet, 2019).

Eestis on 30.01.2014. aasta seisuga 34 706 isikut, kellel on kiiralaenude või laenude võtmise tagajärjel tekkinud makseraskused. Nendest 19 671 inimesel on üks kehtiv maksehäire ja 15 035 inimesel on lausa mitu erinevat kehtivat maksehäiret. (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2014, lk 8)

Õiguskantsler saab pidevalt murelikke kirju inimestelt, kes on sattunud täitemenetluse tõttu raskustesse (Kranich & Sarapuu, 2018, lk 43). Õiguskantsler on oma pöördumises Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametile märkinud, et 2019. aasta maikuu seisuga on Eestis kokku umbes 150 000 füüsilisest isikust täitemenetluse võlgnikku (Madise, 2019, lk 101). Soome Statistika andmetel oli 2018. aastal Soomes võlgnikke kokku umbes 303 000 (Valtakunnanvoudinvirasto, 2018, lk 22). Võlausaldaja soovib, et võlgnevused tasutakse nõuetekohaselt. Siiski tuleb ette olukordi, mil võlgnik ei suuda oma kohustusi võlausaldaja ees täita. Täitemenetluses on tähtis, et võlgnik saaks teada, mis on tema õigused, võimalused ja kohustused. Samuti nenditakse, et võlgnikud ei kasuta õigel ajal ära olemasolevaid võimalusi, mis võiksid olla täitemenetluses olulised. (Kranich & Sarapuu, 2018, lk 43). Olemas on statistika, millistesse makseraskustesse inimesed enim satuvad, kuid ei ole teada, mis neid põhjustab.

Käesolevas lõputöös ei käsitleta võlgnevusi, mis on tekkinud liiklusreeglite rikkumistest ja elatise võlgnevustest. Mõlemal juhul võib öelda, et need ei haaku lõputöö teemaga. Käesolevas töös kasutatakse, terminit *võlausaldaja* ja *inkassofirma* sünonüümselt.

Töö eesmärk on välja selgitada inimeste makseraskustesse sattumise põhjused ning võlgadest vabanemise võimalused täitemenetluse protsessis. Töö tulemustest lähtuvalt tehakse ettepanekuid kohtutäitur Rocki Alberti büroole.

Võlgnevusest vabanemise protsessi käsitlemisel tuuakse töös välja erinevad viisid, kuidas jõuda täitemenetluse lõpetamiseni ehk kuidas kiirelt ja efektiivselt vabaneda tekkinud võlast.

Lähtuvalt püstitatud eesmärgist on töö uurimisküsimused järgmised:

- Millised on võlgniku koostöövõimalused võlgnevusest vabanemisel?
- Kuidas efektiivselt kohtutäituri abiga võlgnevusest vabaneda?
- Kuidas või kas üldse on võimalik makseraskustesse sattumist ennetada?

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk käsitleb järgmisi teemasid: makseraskused; võlgnevustest vabanemine, võimalik koostöö võlgniku ja võlausaldaja vahel ning ennetamine ja alateemades käsitletakse järgmist: võlgniku kohustused ja võlgniku õigused. Lõputöö teine peatükk keskendub uurimismeetodile, uuringu tulemuste analüüsile ning järeldustele ja ettepanekutele.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE INIMESTE MAKSEKOHUSTUSTE PÕHJUSTEST JA TÄITMISE VÕIMALUSTEST

1.1. Võlgniku motiveeritus makseraskustega tegelemisel ja koostöö osapooltega

Igal inimesel on põhiõigused ja ta peab olema aktsepteeritud ühiskonnaliige. Inimene ei saa kuidagi väärilt elada, kui tema põhiõigustest ei hoolita või neid ei tunnustata. (Neubeck, 2013, lk 4) Üks inimese põhiõigusi on saada abi, kui ta on sattunud hätta. Võlaprobleemidega tegelemine on keerukas, sellele eelneb rida telefonikõnesid ja ebameeldiva sisuga kirju võlausaldajatelt. Oluline on siinjuures, et ei ignoreeritaks probleemi, vaid asutakse kohe asjaga tegelema. (Age UK, 2019, lk 4) Võlgnevuste tekkimisel loeb suuresti inimese enda julgus ja teadmised neid probleeme lahendada. Makseraskused võivad olla üsna tõsised, kui on ohustatud töö- või elukoht. Viimase puhul on tõenäoliselt võlgnik ise motiveeritud oma vara ja sissetulekuid säilitama, võrreldes isikuga, kellel vara puudub või ei ole seda suurel määral. (Rähn, 2009, lk 10)

Probleemi äratundmisel ja defineerimisel hakatakse automaatselt otsima erinevaid teadaolevaid lahendusi (Franken, 2007, lk 352). Makseraskustes olev inimene peab kõrvale jätma oma senise elustiili, suuresti ka sotsiaalse elu ja keskenduma täielikult probleemi lahendamisele (Laes, 2013, lk 58). Suurt rolli mängib siin koostöö võlausaldaja ja võlanõustajaga, samuti kohtutäituriga. Tulemuse saavutamiseks pannakse paika lähte-eesmärgid ning kõigil on probleemi lahendamisel oma roll. Grupp on motiveeritud ja eesmärgile orienteeritud. (Ariely, 2018, lk 179–181) Selleks et koostöö oleks edukas ja tulemusrikas, on oluline omavaheline toetav ja sõbralik suhtlus ning teineteise austamine. Inimestele ei saa läheneda ühtmoodi, mistõttu ei pruugi sobida sarnane lähenemisviis kõikidele. (Tall, 2015, lk 18) Koostöös saavad inimesed paremini aru eesmärkidest, sest

neil on võimalik asju arutada ja mõtteid vahetada. Selliselt on võimalik tuvastada või ka vältida halbu otsuseid ja sobimatuid tulemusi. Lisaks võib koostöist tegutsemist pidada edukaks just seetõttu, et ülesanded, mida lahendada, või ka probleemid, mida lahendada, ei tundu nii keerukad ega võta ka liialt palju aega. Kui inimene peab üksi keerulises olukorras lahenduseni jõudma, ei pruugi teekond olla sedavõrd edukas. Koostöö puhul on oluline kõrvalpilk, mis võib anda juurde kindlust, et ollakse õigel teel. (Sikk, 2012, lk 13–15) Otsustamine sisaldab endas ka valikuid ja arusaama, milline on kõige efektiivsem ja soovitud viis oma eesmärgi saavutada (Tyler, 2011, lk 14).

Inimesed, kes on oma probleemi teadvustanud ja pannud paika sihid, kuidas neid lahendada, töötavad eesmärgipäraselt. Nad võtavad aega juurelda, kuidas situatsioon tekkis, mis on hetkeline olukord ja kuidas ning kelle poole pöörduda. Lähimõeldult tegutsedes leitakse vastuseid ja kaasatakse inimesi, kes võivad probleemi lahendamisel vajalikud olla. Kindlasti ei tohiks sellises olukorras jätta mõnda lahendust või mõtet kõrvale, vajalik on kaaluda hoolikalt kõiki variante. (Soots, 2014, lk 56–57)

Motivatsioon on millegi tugev tahtmine, mille nimel ollakse nõus pingutama. Tegutsedes süsteemselt ja lähimõeldult, on eesmärkide saavutamine käega katsutav. Motivatsioon võiks olla ka sügav mõte, millele mõelda ja mille saavutamine on võimalik. (Coombes, 2014, lk 7–8) „Sadulda oma unistused enne, kui nendega ratsutad.” (Webb, viidatud Coombes, 2014, lk 68 vahendusel). Motivatsiooni võib pigem käsitleda kui vajadust oma probleeme lahendada, vajadust võlgnevusest vabaneda. Sisemine tung võib olla suur jõud ja on öeldud, et osaliselt on selline tugev tunne kõigis olemas. Siiski on oma roll ka ümbritseval keskkonnal. (Rosentau, 2016, lk 138–139) Abraham Maslow (viidatud Franken, 2007, lk 14 vahendusel) toob oma teoorias välja, et inimene tegutseb vastavalt vajadustele järjekorras. Enda heaoluga tegeletakse alles siis, kui põhivajadused (söök, riided) on tagatud. (Franken, 2007, lk 14) Inimene peegeldab motivatsiooni sellega, et on orienteeritud eesmärgile, kuid seejuures ei soovi eesmärgi saavutamisel millestki ilma jääda (Tyler, 2011, lk 45).

Koostöö olemasolu on probleemi lahendamisel väga oluline, kuid see ei saa üksi olla imevahend. Kui võlgnik ei tunne vähimatki vajadust oma probleemidele lahendust otsida ega pole motiveeritud tasumata jäänud kohustustest vabanema, ei muutu olukord paremaks. Motivatsioon ja vajadus tegutseda on otseselt seotud ebamugava olukorraga,

kus inimene tunneb, et ta ei suuda enam kauem toimida. Ta on sunnitud elama tingimustes, millega ta rahul ei ole, ja just sealt ammutatakse jõud edasitegutsemiseks, et saavutada enda ümber rahulolu ja tasakaal. (Rosentau, 2016, lk 138–139)

Inimesed kujundavad oma elu ja tegevused arvestades oma majanduslikku olukorda. Ühiskonnas peab olema inimeste elukvaliteedi hoidmiseks vahendeid, näiteks peab olema inimesel võimalik valida eri töökohtade, elukohtade vahel ja vastavalt vajadusele. Samas tuleb ette olukordi, kus inimene neid mingil põhjusel ise hankida või saavutada ei suuda. Lisaks võib olla ka muid põhjuseid, miks inimene majanduslikult kindlustatud olla ei saa. (Telpt, 2017, lk 26) Kui inimene jääb ühiskonnas kõrvale, tekib situatsioon, kus ta ei saa oma teadmiste, oskuste või ka kehva tervisliku seisundi tõttu ühiskonnas sobilikult elada ja talle antud võimalusi maksimaalselt ära kasutada. Kannatab nii ühiskond kui ka inimene ise. Siinkohal on aga oluline öelda, et peamiseks tekkepõhjuseks on asjade halb kokkulangevus, aga ka inimese enda võimekus ja tahe probleemsete olukordadega silmitsi seista. (Rummo, 2017, lk 53)

Tihtilugu võib probleemidega tegelemine olla keeruline ja ei ole harvad olukorrad, kus soovitakse lasta asju enda eest ajada ja lükatakse vajalikud tegevused kellegi teise kanda. Siiski on oluline, et just inimene näeb ise vaeva ja üritab oma probleeme esmajärjekorras ise lahendada. (Kranich & Sarapuu, 2018, lk 47) Sageli seistakse silmitsi vabanduste leidmisega, miks üldse makseraskused on tekkinud või miks kohustusi ei täidetud tähtaegselt. Tihtilugu tuuakse põhjenduseks, et just miski või keegi teine on olukorra põhjustanud. Vähesed osutavad näpuga endile ja võtavad vastutuse. Tuleb välja, et inimesed elavad sageli olevikus ja palju samme ette ei mõtle. (Madern & van der Schors, 2012, lk 1–3)

Ennetus on tegevus, millega saab millestki hoiduda. Ennetus võib olla vastavalt olukorrale ja kontekstile erinev, seda just seetõttu, et ennetustöö toimub erinevates valdkondades ning selle põhiülesanne on arendada inimeste teadlikkust, arusaamu ja edaspidist käitumist. Ennetamisel on üks kindel omadus – sellest saab rääkida siis, kui tegevus, mida prooviti ära hoida, ei ole veel toimunud. (Siseministeerium, 2019, lk 2-4) Ennetamisest räägitakse tihti, seda uuritakse ja täiendatakse ka teoorias. Uute mõtete omaksvõtmine või uuendustega kaasamine on tihtilugu seotud kellegagi, keda teame ja kes on eeskujuks – see keegi, kelle järgi soovitakse juhendada. Sellisel juhul on inimene

valmis võtma omaks niinimetatud uue mõtlemise või tegevuse. Ennetamisel on olulised viis etappi: mõtteviisi muutmine, uue info sünteesimine, muudatuste ettevalmistusega alustamine, muudatuste elluviimine ja kinnistamine. Seega ennetusel on oluline roll eestvedajal – sellel, kes uut mõtet või teadmisi tutvustab. (U.S. Department of Health and Human Services, 2017, lk 8)

Ennetustöö tuleb ka kõikidele osapooltele soodsam, sest tagajärgedega tegelemisele kulub rohkem ressursse ja raha. Eestis ei ole ennetustöö veel väga efektiivne ning pigem tegeletakse rohkem tagajärgedega, see aga pikas perspektiivis ei ole mõistlik. Ennetustöö tulemusena peaks jõudma kõikide osapoolteni vajalik info, kuidas keerulistes olukordades toimida. Tulemustest peaks ilmnema, et keegi ei kannata ebameeldivaid tagajärgi ega ole keerulises olukorras. (Siseministerium, 2019, lk 4,8)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et inimene peab olema aktsepteeritud ühiskonnaliige ja probleemidesse sattudes tuleks hinnata olukorda, kuidas sinna satuti ja millised tegevused aitavad probleemi lahendada. Koostöö aitab jõuda lahendusteni kiiremini ja efektiivsemalt. Oluline on ka inimese enda motiveeritus probleemide lahendamisel, mis osaliselt sõltub sellest, kui suur on lahendatav ülesanne ja teisalt, kui palju ta on ise valmis panustama. Ennetustöö makseraskuste valdkonnas ei ole piisavalt efektiivne, mis omakorda on tekitanud olukorra, kus tegeletakse juba tekkinud probleemide lahendamisega.

1.2. Makseraskuste tekkimine ja ennetamine Soomes

Aegu tagasi oli Soome majanduslikult suhteliselt kehval järjel ning 2008. aastal tuli toime tulla veelgi raskema ajaga, kui saabus suur majanduslangus. Paljud inimesed kaotasid töö ja vaeste ning sissetulekuta inimeste hulk suurenes järsult. Edu saavutati sotsiaalkaitse loomisega ehk riik lõi võimaluse saada töö puudumise ajal sotsiaalkindlustust, mis aitas paljud pered taas järjele. (Hiilamo. 2017, lk 261–264) Soome statistika andmetel oli just 2008. aastal majanduslangus kõige tõsisem koguni 13,9%. (Statistikaamet, 2017, lk 23).

Soome kaua aega tagasi rajatud Tagatisfondi idee oli tagada endistele kurjategijatele ja sõltuvusprobleemidega inimestele, keda suuresti ühiskonnas ei aktsepteeritud, võimalus oma olemasolevad kohustused refinantseerida. Fondi populaarsus aga kasvas oodatust

suuremaks, mistõttu otsustati seda laiendada. Loodi juurde võimalus, et abi said ka lastega pered. Soomes võetud laenud kasvasid kiirelt ja populaarsust kogusid ka kiirlaenud, mida sai telefoni teel hõlpsasti võtta. Seda perioodi võib pidada probleemide alguseks – paljud sattusid makseraskustesse. Fondi populaarsus kasvas ja juurde tekitati uusi teenuseid. Näiteks said fondi abiga inimesed võimaluse tasuda oma võlgnevusi maksegraafiku alusel. (Veikkola, 2017, lk 268–270)

Makseraskuste ennetamisel on Soomes alates 2010. aastast kehtestanud piirangu, et öösiti ei ole võimalik kiirlaene pangakontole kanda ning lisaks on Soomes keelatud reklaamida kiirlaenu võtmise võimalusi, milles tähelepanu keskmes on info, kui kiirelt ja kergelt on seda laenu võimalik taotleda. Mõeldud on siinkohal eelkõige sellele, et tavaliselt võetakse laenu hetkeemotsiooni põhjal. Lisaks eelnevale on Soomes kehtestatud kiirlaenukindel kulukuse piirmäär. (Värv, 2013, lk 3–4) Makseraskuste ennetamisena Soomes võib veel välja tuua näite, kui võlausaldaja märkab, et inimesel on jäänud näiteks laenu osamakse tähtaegselt tasumata või võlausaldaja on hinnanud, et inimesel võib tekkida lähiajal maksetega probleeme, ei väljastata talle lisakrediiti ja laenusaamine on takistatud. Tihti on olukord selline, et seal, kus on üks maksehäire, tuleb neid peagi veelgi, kuid samas ei ole mõistlik, et inimesel võetakse ära kõik võimalused laenu saamiseks. Tarbijale peavad olema tagatud vältimatud hüved, et ennetada sotsiaalset tõrjutud olukorda, kus inimene võib veelgi probleemsematesse olukordadesse sattuda. Krediidiandjal on õigus laenu andmine lõpetada, kui on alust arvata, et edaspidi ei saa inimene laenu tagasi maksta isegi siis, kui veel probleemset olukorda tekkinud ei ole. Tarbijaamet on öelnud, et üks maksehäire märg ei saa veel põhjustada krediidi sulgemist, vaid selline klausel peab olema kirjas juba laenulepingus. (Peltonen, Salmi, & Puomila, 2010, lk 3–4)

Soome täitemenetluses on olulisel kohal põhimõte, et võlgnik ei tunneks ebamugavat olukorda menetluse läbiviimisel ja et talle ei kaasneks sellega suuri tasusid. Seetõttu on ka eri tasud reguleeritud ja kehtestatud ülempiir, milliste teatiste eest millist summat võib juurde nõuda. (Värv, 2013, lk 3) Soomes on eraldi kokku lepitud ja kontrollitav ka võlgnevuste kokkuleppeline tasumine ehk alati ei ole vajalik pöörduda võlgnevuste tasumiseks kohtusse, vaid seadusest tulenevalt saab tasuda võlgu ka n-ö vabatahtlikus korras. Võlgadest vabanemine ei tohi olla inimese jaoks ületamatult raske ja siin on

kohaldatud põhimõtet, kui võlgnik on juba sattunud makseraskustesse, siis on ilmselge, et tal on raske arveid õigeaks ajaks ära maksta siis, kui need kulud tema jaoks veelgi rohkem suureneksid. Aastal 2013. võeti Soomes vastu seadusemuudatus, millega võlgnikul on seaduse järgi ka õigus otsustada, kuidas ta soovib, et võlga temalt sisse nõutakse. See tähendab, et inimene saab otsustada, kas ta maksab otse inkassofirmale või läheb kohtumenetlusse. (Laki saatavien perinnästa, 2013, § 4)

Soomes on võlanõustamine eraisikutele tasuta ja see on riiklikult reguleeritud. Järelevalvet teostab Tarbijakaitseamet. Võlanõustaja ülesanne on ära hoida liigsete laenude võtmist. Harv ei ole ka olukord, kus laenu kujundatakse ümber. Sellisel juhul kinnitab kohus uue laenu tagasimaksete graafiku, võib vähendada viiviseid või koguni laenusummat. Oluline on siin taas, et võlgnik sellest kinni peaks. Isikult, kes siiski võlgnevusi õigeaegselt ei tasu, hakkab võlgnevust sisse nõudma inkassofirma, kuid sissenõudmiskulud on kinnitatud vastavalt võlgnevuse summale. Sõlmitud krediitdilepingute täitmist kontrollib Finantsinspektsioon. (Makkonen, 2014, lk 12, 16–17) Tarbijaõiguste uuringus (Peltonen *et al.*, 2010, lk 8) on võlanõustajad seisukohal, et tihti satuvad inimesed makseraskustesse endast mitte olenevatel põhjustel – kaotavad töökoha või jäävad raskelt haigeks. Seetõttu usub 63% nõustajatest, et laenude väljastamine ilma inimese majanduslikku tausta kontrollimata toob kaasa võlgade suurenemise. Võlanõustajate sõnul võetakse kergekäeliselt laenu just pidutsemiseks, aga ka raha puudumisel on kiire rahasüst ahvatlev. (Peltonen *et al.*, 2010, lk 8) Soome täitemenetluse statistika kohaselt on võlgnevuste tekkimine sellegipoolest tõusvas tempos, nagu selgub kohtutäiturite koja uuringust (Valtakunnanvoudinvirasto, 2018, lk 5).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Soomes on alustatud kiirlaenude väljastamise piiramist sellega, et ei ole võimalik öösiti laenu saada ja reklaamidelt on teatud piirangud. Laenuandja saab olukorda hinnata ega väljasta uusi laene, kui prognoosid osutuvad negatiivseks. Eraldi seadusega on reguleeritud kohtuväline menetlus, mille mõte on võlgnike kulutusi mitte põhjendamatult tõsta. Laene on võimalik tagasi maksta paindliku süsteemi alusel.

1.3. Makseraskuste tekkimine ja ennetamine Eestis

Aastal 2019 viidi Eestis läbi uuring, milles selgitati välja eestlaste majanduslikke teadmisi. Sellised teadmised on inimesele vajalikud, kuna need annavad võimaluse toimida ühiskonnas edukalt ja probleemivabalt. (Rahandusministeerium, 2019, lk 5)

Majandusliku mõtlemisega seostub eelkõige töökoht, mis annab inimesele võimaluse end arendada ja kindlustab sissetuleku. See omakorda loob pinnase tarbida sotsiaalseid hüvesid. Arvestades Eesti ühiskonna väiksust on väga tähtis, et enamikel inimestest oleks töökoht. Seeläbi on nad ka majanduslikult ühiskonnale kasulikud. See ongi peamine põhjus, miks on vaja tarvitusele võtta kõiksugused vahendid, et vältida toimetulekuraskuste tekkimist, tõrjutust ja ühiskonnast eemale jäämist. (Sotsiaalministeerium, 2016, lk 5)

Paljud inimesed on olnud olukorras, kus raha napib ja kõiki kohustusi ei ole võimalik täita ning seetõttu ei ole võimalik katta oma esmavajadusi ega võtta osa ühiskonnas pakutud hüvedest. Ebapiisav sissetulek tähendab lisaks vähenenud õiguskaitset ja suurenenud vajadust sotsiaalseks kõrval abiks. See kõik loob äärmiselt ebavõrdse olukorra, milles toime tulla. Sellega käib käsikäes ka sotsiaalne tõrjumine, milles inimene justkui tõmbub ühiskonna tegevustest eemale ja jääb ilma paljudest teadmistest ja kogemustest, mis võiks ja saaks teda tekkinud olukorras aidata. (Trumm, 2010, lk 6,10)

Raskusi toimetulekuga, ja seda just rahaliselt, saab näidata erinevate arvude kaudu, mis kirjeldavad väga hästi, kui paljudel inimestel on raskusi majanduslikult toime tulla ja kui paljudel lausa võimatu. Absoluutse vaesuse piiril ehk arvestusliku elatusmiinimumiga elas 2018. aastal 2,4% Eesti elanikest, allpool suhtelise vaesuse piiri elas 2018. aastal 21,7% elanikest (Statistikaamet, 2019). Võrdlused näitavad, et majanduslikus toimetulematuses ja vaesuses kipuvad enim olema naised, puudega inimesed ja ka töötud. Keerulisemas olukorras nendest on just töötud. (Sotsiaalministeerium, 2016, lk 17)

Elatusmiinimum on minimaalne sissetulek, millega peaks inimene ära elama ning sinna hulka arvestatakse raha, mis kulub toidule ning eluasemele. Miinimumi sisse ei arvestata aga kulutusi sotsiaalseks eluks, milleks võivad olla meelelahutus ja ka mõnuained. Seega tuleb arvestada, et inimene soovib ühiskonna eri tegevustes kaasa lüüa, mis omakorda nõuab väljaminekuid. (Koppel *et al.*, 2018, lk 29–30) Normaalne elukvaliteet peaks

olema inimese jaoks tagatud iga päev. See on sotsiaalse heaolu ülesanne. Elatusmiinimumiga peaks inimene hakkama saama hoolimata sellest, kui palju on tal ülalpeetavaid ja millises ühiskonnas ta elab. (Rosentau, 2016, lk 232)

Eesti Vabariigi põhiseaduse üks aluspõhimõtteid on inimväärikus. Ebapiisavate sissetulekute, eraldatuse ja ühiskonna ükskõiksuse tõttu on paljud meie ühiskonnas ebavõrdses olukorras, kus nad tegelikult olema ei peaks ja seetõttu tuleks taoliste olukordadele ka suuremat tähelepanu pöörata. (Madise, 2019, lk 59–60) Euroopa tarbijate maksuaruandest selgub, et paljudel Eestis elavatel inimestel ei ole majanduslikud teadmised väga heal tasemel. Suurele hulgale inimestest saadetakse tasumiseks erinevaid arveid, kuid osale neist käivad need üle jõu. Sellest tulenevalt väheneb sotsiaalne heaolu, mis ei ole meeldiv. Üks võimalus probleemidega tegelemiseks, on võtta laenu. Laene võetakse eri eesmärkidel – kaetakse igapäevakulutusi või kasutatakse raha suuremat väljaminekut nõudvatele asjadele. Tegelikult pole oluline, millele laenatud raha kulutatakse. Tuleb aga meeles pidada, et laenude summa ei ületaks sissetuleku suurust ja raha saaks tagasi makstud õigeaks tähtajaks. (Intrum, 2019, lk 4,6,9)

Juhul kui inimesel sissetulek puudub, määratakse Eestis toimetulekutoetust. Seda makstakse inimesele, kelle igakuine sissetulek jääb alla toimetulekupiiri. Toimetuleku maksmise üle otsustab kohalik omavalitsus, kuid inimene peab siiski eelnevalt oma sissetulekuid tõendama. Aastal 2019 maksti toimetulekutoetust 18 719 inimesele, mis on 1,4% elanikest (Sotsiaalministeerium, 2019, lk 1). Toimetuleku saajate arv sõltub suuresti ka majandusest. Kui majandus kasvab, siis tavapäraselt makstakse toimetulekutoetust vähem, kui majandus langeb, on toimetulekutoetust vajavate inimeste hulk suurem. Toimetulekupiiri kindlaksmääramisel arvestatakse, kui palju võiks inimesel kuluda esmavajaduste rahuldamiseks. Siia alla kuuluvad nii kehakatted kui ka toidukaubad. Tuleks aga märkida, et toimetulekupiir on palju madalam kui tegelik kulu esmavajaduste rahuldamiseks, mistõttu ei jagu tegelikult esmatarbekaupade ja teenuste katteks raha. Taolistes olukordades pööratakse rohkem tähelepanu lastega peredele. Neile on vajadusel võimalik lisaks toimetulekutoetusele maksta juurde ka peretoetust. Toimetulekupiir ei ole seadusega reguleeritud, vaid selle otsustab kohalik omavalitsus, seejuures ei arvestata majanduse hetkeseisu. Nii võibki tekkida olukord, kus tegelikud hinnad on palju kõrgemad, kuid saadav summa osutub ikkagi liiga väikeseks. Toimetulekupiiri ja

elatusmiinimumi tasakaalustamine vähendaks oluliselt absoluutses vaesuses elavaid inimesi ja perekondi. (Sotsiaalministeerium, 2016, lk 20)

Finantsinspeksioon on välja andnud juhendi, mida tuleks laenu andmisel järgida. Keskne idee seisneb selles, et esiteks peaks laenuandja veenduma, et laenu suudetakse tagasi maksta. Teisalt on oluline, et inimene saaks täpselt aru, millise kohustuse ja millistel tingimustel ta endale võtab. (Finantsinspeksioon, 2010, lk 2–3) Aastal 2018 jälgis Finantsinspeksioon, kas laenuandja annab laenu välja isikule nii, et on arvestanud tingimustega, et laen tagastatakse ettenähtud aja jooksul. See on vajalik seetõttu, et vältida olukorda, kus inimene võib sattuda makseraskustesse. Finantsinspeksioon leidis, et mõnel juhul seda põhimõtet ei järgitud ja pidas vajalikuks teha ka ettekirjutused. Peamiselt esines probleeme justnimelt isikule vajaliku info andmises võetava laenu kohta. (Finantsinspeksioon, 2018, lk 36)

Tavaliselt on igas laenulepingus kõik tingimused kirjas, ent võib tekkida olukord, kus inimene ei oska endale vajalikku teavet välja lugeda. Finantskirjaoskus on oskus, mille tulemusena saab inimene aru ja oskab saadud infot kasutada, kui soovib näiteks võtta laenu või teha väljaminekuid. Inimene peaks täpselt mõistma, millistel tingimustel talle laen väljastatakse ja mida see tema jaoks tähendab ning millised on tema edasised kohustused. Oluline on, et inimene saab aru, milline on lisanduv intress ja maksmata jätmise korral viivised. (Intrum, 2019, lk 13) Võlgnevuste tasumiselt erinevad Eesti ja Soome selle poolest, et naaberriigis reguleerib seadus, kuidas võlgu tagasi maksta ja on kontrollitav, et inimene, kes on sattunud makseraskustesse, saab võimaluse koostada endale tagasimaksegraafiku ja seejuures on seonduvad kulud väikesed. Veelgi suurem on erinevus selles osas, kus võlgnikul on õigus ise valida, kuidas ta soovib, et temalt võlgnevusi sisse nõutakse, kas maksab inkassofirmale või nõutakse võlgnevus välja kohtus. Eestis selline regulatsioon erineb ja sissenõudjad lähtuvad oma töös üldistest tavadest ja seadustest, nagu Võlaõigusseadus, Tsiviilkohtumenetluse seadustik jms.

Kui Soome süsteem on suhteliselt paindlik, siis Eestis võib ennetustööna kõrvutada sotsiaalteenust, milleks on võlanõustamine. Võlanõustamise eesmärk on võlgnevusest vabaneda, parandada majanduslikku olukorda ja luua põhjus-tagajärg seoseid. Teisisõnu näidata inimesele terviklikku pilti tekkinud olukorrast. Võlanõustamise puhul juhitakse tähelepanu tulevikule ja mõeldakse ette, millised tegevused tuleks peatada või mida

vältida, et makseraskustesse sattumist ära hoida. Keerulisse olukorda võib sattuda igati ootamatult. Tavalisemad näited sellest on töökoha ootamatu kaotus või ka raske haigus. Sellisel juhul on äärmiselt oluline, et inimene saaks abi, sest suure tõenäosusega on inimesel motivatsioon olukorda lahendada. (Vabariigi Valitsus, 2015, lk 41)

Üks lahendus selles olukorras võiks olla ümberõpe. Siin arvestatakse eelkõige tööturu vajadustega ning inimeste oskustega ning vajadust, kui kiiresti oleks vaja olukord ümber korraldada. Sellisel juhul luuakse võimalused, et vastava hariduseta või eri vanusegruppi kuuluvad inimesed saaksid ümber õppida või läbida vajalikke koolitusi ning jääda siiski tööturule. Inimese motiveeritus end ümber koolitada oleneb sissetuleku suuruselt ja selle kasutegurist. Ainuüksi töötamine ei anna veel kindlust, et vaesuses elamist õnnestub vältida ning samas võivad olla nõudmised suuremad kui teenitav sissetulek. Mõistagi sõltub töötasu suurus paljudest asjaoludest, näiteks inimese haridustasemest, vanusest ja ka soost. Sellest tulenevalt selgub, et kõige suurem oht jääda vaesusesse on hariduseta inimestel, naistel ja vanemaealistel üldiselt. Kindlasti on oluline roll sissetuleku kulumisel ka sellel, kas leibkonnas on lapsi. Põhjuseid, miks majanduslikesse raskustesse satutakse, on veel – näiteks tähtajalised töölepingud, ajutised töökohad ja ka sobimatud kokkulepped tööandjaga. Siinkohal peaks inimene mõtlema, kuidas ennetada nii sissetuleku vähesust või langemist kui ka sissetuleku suuruselt tulenevaid probleeme. (Sotsiaalministeerium, 2016, lk 7–8)

Eestis Reklaamiseaduse muutmist alustati 2014. aastal. Selle muutmise üheks põhjuseks oli keelata reklaamid, mis annavad justkui märku, et tarbimislaen on kergelt kättesaadav ja seda on lihtne tagasi maksta. Tavaliselt võetaksegi kiir-laene ootamatult ja läbi mõtlemata ning lähtutakse pigem emotsioonidest. Reklaamist jääb mulje, nagu sellist tüüpi laenude võtmine on tavaline ning pikemat mõtlemist ei ole tarvis. Seejuures on rõhutatud, et laenamine ongi üks normaalne elu osa oma tegevuste ja kulutuste kergekäeliseks finantseerimiseks. (Vabariigi Valitsus, 2014, lk 1)

Makseraskustesse sattumise ennetustöö laskub eelkõige inimesel endil. Tuleb hinnata, kui võrd otstarbekas on laenukohustus ja millistel tingimustel võiks seda üldse võtta. Tihtilugu puudub inimestel lepingu lugemiseks vajalik funktsionaalne lugemisoskus või ei süveneta, mis juhtub siis, kui ühel päeval võlga enam tasuda ei suuda. Kui Soome süsteem on võlgniku seisukohast paindlikum, siis Eestis aitab esimesena võlanõustaja.

Võib öelda, et laene võetakse heas usus ja lootusega need õigeks tähtjaks tagasi maksta. Siiski tuleb elus ette olukordi, kus tööleping ootamatult lõpetatakse või tabab inimest terviserike. Taolisteks ettenägematuteks olukordadeks on tihti raske ette valmistuda. Siiski tuleks siinkohal silmas pidada, et ootamatult makseraskustesse sattuv inimene soovib olukorrast kiiresti väljuda, mistõttu ta vajab enda kõrvale spetsialiste, kes teda uues olukorras efektiivselt aitaksid.

1.4. Võlgniku ja võlausaldaja õigused ja kohustused täitemenetluses

Täitemenetlus tuleb läbi viia ka siis, kui võlgnik ise ei ole nõus võlgnevust tasuma. Avalikkus on kuulnud rohkem võlgu jäänud inimestest ja nende probleemidest kui nendest, kellele võlgu ollakse.

Vabariigi Valitsus algatas 20.10.2014 Kohtutäituri seaduse ja Täitemenetluse seadustiku muutmise eelnõu. Eelnõu koostamise ajal viidi Eestis füüsiliste isikute suhtes läbi 115 021 täitemenetlust. Eelnõu koostamise eesmärk oli motiveerida inimesi edaspidi maksuma oma võlgnevused esimesel võimalusel ja tegema koostööd kohtutäituriga. Eelnõu kohaselt oli plaan pikendada ka võlgniku vabatahtlikku maksetähtaega kümnele päevalt kolmekümnele päevale, mis annab oluliselt pikema aja võlgnevust tasuda ja seeläbi vältida lisanduvaid kohtutäituri tasusid. Kokkuvõttes tasuks võlgnik väiksema summa. (Vabariigi Valitsus, 2014, lk 1, 5–6). Täitemenetluse seadustiku muudatus võeti vastu 01.01.2017.

Kui inimene ei ole võlgnevust tasunud, on sissenõudjal täielik õigus pöörduda kohtutäituri poole. Kuid tegelikult on kohtutäituri juurde jõudmine ahela viimane lüli. Enne seda on võlgnikul olnud palju võimalusi, mida kasutada, et vältida kohtutäituri juurde sattumist. Näiteks saab ta sissenõudjaga kokku leppida maksegraafikus. Juba huvi üles näitamine ja tegeliku olukorra tunnistamine võib viia kompromissini. Ei ole välistatud, et leitakse ka teisi viise, kuidas ja mis tingimustel võlga tasuda. Kohtutäiturini jõuavad võlad alles pärast pikka menetlemisprotsessi ja tulutuid läbirääkimisi ning siin saab öelda, et võlgnik on hoidnud läbirääkimistest kõrvale. Oluline on siinjuures veel asjaolu, et kohtutäitur ei saa otsustada, kas jõustunud kohtuotsus on õige või vale, vaid ta

peab otsust täitma. Seega on igal juhul otstarbekam kohtutäituri juurde sattumist vältida. (Alekand, 2017, lk 39–40, 47)

Kui võlg on jõudnud kohtutäituri kätte, algab menetlus hetkest, mil võlgnik on täitmisteate kätte saanud. Kätesaamise hetkest käivitub ka vabatahtlik täitmistähtaeg, milleks on 30 päeva. Täpselt nii kaua on võlgnikul aega, et tasuda võlgnevus ära vabatahtlikult ja sellele lisaks ei tule tal maksta kohtutäituri põhitasu. Juhul kui võlgnik ei tasu võlga vabatahtlikult, alustatakse sundtäitmist. Selle korral arestitakse võlgniku pangaarve ja töötasu. Sundtäitmise korral seatakse võlgniku vallasvarale ja kinnisasjadele keelumärged – ta ei saa ise oma vara realiseerida. Oluline on märkida, et vara ei tohi arestida suuremas ulatuses, kui seda on võlgnevus. Kohtuotsuse järgi võib võlgnevusele lisanduda ka täiendav viivis, mistõttu on oluline, et võlgnik alustaks tasumist esimesel võimalusel. Viiviste lisandumisest saab võlgnik teada juba menetluse alguses ehk see info on võlgnikule teada kohe alguses edastatud kohtuotsuse näol. (Täitemenetluse seadustik, 2005, §-d 24, 25, 53, 56)

Täitemenetluse seadustiku järgi on kohtutäitur kohustatud rakendama kõik lubatud abinõud, et võlgnevus kiirelt sisse nõuda. Siinkohal on oluline, et kahjustada ei saaks ei võlausaldaja ega võlgniku huvid. Kohtutäitur saab keelduda sundtäitmisest vaid kindlatel põhjustel, mis on kooskõlas seadusega. (Aria, 2017, lk 18) Sobilik oleks öelda, et sundtäitmine on riigi välja töötatud mudel, millega panna võlgnikke oma kohustusi täitma ja sellega luuakse õigusrahu ja kindlus (Alekand, 2017, lk 11).

Kitsamas tähenduses on täitemenetluse tagamõtte seista just sissenõudjate huvide eest, kuid täitemenetluse läbiviimisel peab arvesse võtma samuti ka võlgniku olukorda. Sellises olukorras on püütud leida võimalusi, et makseraskustesse sattunud inimene ei peaks elama alla kindla arvestusliku elatusmiinimumi vajaduse piiri. Võlgniku olukorras peab silmas pidama, et tal oleks võimalus osta põhilist – toitu ja ka riideid. Paljud võlgnikud räägivad, et kohtutäitur võtab ära kogu tema raha ja elamiseks ei jäta midagi, sellist olukorda aga tekkida ei saa. Kohtutäitur peab veenduma, et võlgnikule oleks tagatud miinimum, et osta hädavajalikud esmatarbekaubad, näiteks söök ja riided. (Kranich & Sarapuu, 2018, lk 43, 45–46)

Kuigi tundub, et kohtutäituril on siinkohal suurem võim, on võlgnikul õigus saada igakülgset infot tema suhtes alustatud menetluse kohta ja soovi korral ka saada paber kandjal või elektrooniliselt koopiaid teda puudutavatest dokumentidest. Võlgnikul on seejuures õigus esitada erinevaid avaldusi, taotlusi ning ka kaebusi kohtutäituri tegevusele või tegevusetusele ning vaidlustada kaebuse otsused etteantud tähtaja jooksul kohtus. Võlgnikul on õigus pöörduda kohtu poole täitemenetluse peatamiseks või ajatamiseks põhjendades kohtule, kuidas ja mil viisil selline olukord teda kahjustab. Kohus võib sellisel juhul koostada võlgnevuse tasumiseks maksegraafiku ja täitemenetluse peatada, kuid enne otsuse tegemist kaalub kohus asjas ka sissenõudja huve. (Aleksand, 2017, lk 38–39, 58)

Võlgniku raske haiguse või haiglasse sattumisel võib ka kohtutäitur ise ajutiselt täitemenetluse peatada, mis tähendab, et täitemenetlus seisab ja võlgniku arvelduskontolt raha ei arestita ja peatatakse ka kinnisasja või vallasvara müük. Oluline on, et võlgnik taas ise selle informatsiooni kohtutäiturile annaks. (Täitemenetluse seadustik, 2005, § 46 lg 2)

Võlgnik peab saama kasutada talle ettenähtud miinimumi ning see tõuseb ülalpeetavate arvuga. Selleks peab võlgnik esitama kohtutäiturile avalduse, kuhu märgib ülalpeetavate hulga. Võlgnikul on kohustus anda kohtutäiturile igasugust infot, mis on alustatud menetluse juures vajalik. Siinkohal tuleb erilist tähelepanu just pöörata sellele, et esimesel võimalusel peaks võlgnik andma tagasisidet oma kasutatavast pangast ja ülalpeetavatest. Vähem oluline ei ole ka ülevaade varaliselt olukorrast. (Täitemenetluse seadustik, 2005, §-d 60, 131)

Eeltoodu põhjal on sissenõudja huvi ja õigus võla kiireks tasumiseks nõuda võlgniku arvelduskontode arestimist, vallasasja ja kinnisasja müüki, kuid nagu eelnevalt öeldud, on kõige selle vältimiseks olnud võlgnikul võimalus võlausaldajaga kokkuleppeid sõlmida.

Alates 2018. aastast tohib kohtutäitur arestida kuni 20% sissetulekust, kuid sellejuures tuleb arvestada elatusmiinimumi. Siin peab kohtutäitur kaaluma, kas arest on põhjendatud ja ta arvestab ka võlgniku ja tema pere tegelikku olukorda. Võlgniku kohustus on anda täielik ülevaade oma varalisest seisust, et sissetuleku arestimine oleks põhjendatud ja

õiglane. (Madise, 2019, lk 99–100) Juhul kui sissenõudja kahtleb, et võlgnikul võiks siiski olla vara või sissetulekuid, mida ta võib sissenõudja eest peita, saab sissenõudja nõuda vara ja kohustuste nimekirja esitamist. See nimekiri peab olema täielik. Kui sissenõudja kahtleb ka selles võlgniku antud infos, võib võlausaldaja nõuda vara ja kohustuste nimekirja kohtus vandega kinnitamist. Võlgniku suhtes, kes sellest keeldub, võidakse kasutada ka sunniviisilist kohtusse toomist või koguni aresti. (Täitemenetluse seadustik, 2005, §-d 60, 61, 62)

Makseraskuste ja majanduslike probleemide korral on võlgnikul ka võimalus pöörduda abi saamiseks võlanõustaja poole. Tema on isik, kes tegutseb võlgniku huvides ja aitab tekkinud olukorda lahti harutada. Tihtilugu tunneb võlgnik häbi ja ebamugavust oma olukorrast rääkida, kuid võlanõustaja ei ole hukkamõistja. (Age UK, 2019, lk 6) Võlanõustamist on võimalik saada isikul, kes on sattunud makseraskustesse ja kelle olukord võib muutuda nii keeruliseks, et sellega kaasneb seisund, kus inimene ei suuda toime tulla igapäevaste tegevustega. Näiteks võib tekkida olukord, kus väljaminekud ületavad suurel määral sissetulekuid ja sellisel juhul ei suudagi inimene oma majanduslike kohustustega enam toime tulla. (Võlanõustamisteenuse osutamise kord, 2019, § 1) Selleks et inimene tunneks end turvaliselt ja vabalt, peab ta olema valmis oma probleeme tunnistama ja seejuures suutma neist ausalt rääkida. Võlanõustaja peaks seejuures kindlasti olema rahulik ja väga hea kuulaja ning hoiduma silditamisest ja süüdistamisest. (Schmidt, 2009, lk 13)

Võlanõustamise protsess koosneb nõustamisest, kuidas oma võlgadega toime tulla. Siin on arvestatud ka erinevate pöördumiste koostamist, suhtlemist kohtutäituriga ja luuakse ülevaatlik ja selge pilt tegelikust olukorrast. Oluline osa on ka ennetaval tegevusel, kuidas edaspidi uusi võlgnevusi vältida, kuidas koostada pere-eelarve ja kuidas sellest kõigest kinni pidada, eesmärgiga vältida uusi võlgnevusi. (Rähn, 2009, lk 10)

Kui sissenõudja on pöördunud võla tasumiseks kohtutäituri poole, tuleb inimesel tegutseda kiiresti. Olgugi et näiteks raske haiguse puhul menetlus peatatakse, on siiski vaja, et võlgnik ise vajaliku info täiturini toimetaks. Kindlust annab inimesele asjaolu, et elamiseks vajaliku miinimumi temalt keegi ära ei võta, ometi võib täitur sissetulekust kinni pidada 20%. Kindlasti on oluline, et võlgnik annaks infot ülalpeetavatest, kuna

nende arvelt jääb võlgnikule raha rohkem kätte. Igasuguse dokumentatsiooni paremaks haldamiseks on mõistlik rääkida võlanõustajaga, kes aitab kõik paberid kokku panna.

2. UURIMUS MAKSERASKUSTE PEAMISTEST PÕHJUSTEST, KOOSTÖÖST JA ENNETUSEST

2.1. Kohtutäituri büroo lühitutvustus

Kohtutäitur on sõltumatu isik, kellele riik on üle andnud ülesande täitevvõimu teostamiseks. Kohtutäituriks saamise eelduseks on õigusteaduse eriala, seega õigusnõu saab anda vaid kohtutäitur, kellel on magistrikraad ka õigusteaduses. Kohtutäitur peab olema usaldusväärne ja seda ka kontrollitakse. Tal lasub ka enda koolitamise kohustus ning ta peab end teatud aja möödudes koolitama. (Aleksand, 2017, lk 24–25)

Kohtutäituri tegevuse üle peab järelevalvet Justiitsministeerium ning Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda. Kohtutäitur peab ametit vabakutselisena oma nime ja vastutusega. Kohtutäitur on küll FIE, aga tegelikult võib teda pidada tavaliseks ettevõtjaks. Olgu öeldud, et kohtutäitur ei tohi pidada muid tasustatavaid ameteid ega olla äriühingu liikmeks. Seda peetakse oluliseks eelkõige sellepärast, et kohtutäitur oleks ikkagi erapooletu. Kohtutäituri peamiseks ülesandeks on kohaldada sundi ehk viia läbi sundtäitmist. Kohtutäitur ei lahenda pooltevahelisi vaidlusi ja lähtub erapooletuse printsiibist. (Aleksand, 2017, lk 21) Kohtutäituril on keelatud viia täitemenetlust läbi juhul, kui ta ise on võlgnik või sissenõudja, välja arvatud kui on tegemist täitekulu sissenõudmisega või kui on tegu lähisugulastega või abikaasaga, seal hulgas ka endine abikaasa või kui mingil põhjusel on alus kahelda kohtutäituri erapooletuses. Samad tingimused kehtivad ka büroo töötajate kohta. (Täitemenetluse seadustik, 2005, § 9) Muu hulgas on kohtutäituril õigus arestida arvelduskonto, müüa maha kodu või kasutada muid sunnimeetodeid eri toiminguteks.

Kohtutäitur saab tehtud töö eest tasu peamiselt täitemenetluses teostatud ametitoimingute eest. Kohtutäituri tasu võib koosneda täitemenetluse alustamise tasust, põhitasust ja täitetoimingu lisatasust. Tasu on seotud kuludega, põhitasu tuleneb nõude summa

suurusest ja lisatasu jaoks on eraldi regulatsioon, mis peamiselt näeb ette lisatasu keskmisest ajakulukama ja keerukama menetluse läbiviimise eest. Kohtutäituril on keelatud pidada muid tasustatavaid ameteid, seal hulgas ei tohi kohtutäitur olla äriühingu juhatuses ja muus sarnases ametipositsioonis. Eelkõige on oluline, et kohtutäituri erapooletuses ei peaks kahtlema. (Kohtutäituri seadus, 2009, §-d 5, 32, 34, 43) Vabatahtlikult on kohtutäituril võimalik lisaraha teenida ametiteenuseid osutades. Ametiteenuste all on mõeldud näiteks eraenampakkumisi, faktituvastamist, tegutseda lepitajana või magistrikraadi olemasolul anda ka õigusnõu. (Aleksand, 2017, lk 24–25)

Kohtutäitur Rocki Albert alustas oma tegevust kohtutäiturina 19.03.2001. Büroos töötab peale kohtutäituri veel seitse inimest. Igal töötajal on kindel ülesanne. Näiteks töötab üks inimene läbi dokumente ja algatab seejärel täitemenetluse; arestija vaatab toimiku läbi ja teeb vastavad arestitoimingud; kohtutäituri abid tegelevad peamiselt büroos keerukamate juhtumitega ja ka kinnisasjade ning vallasvara müügiga ja üks kindel isik lõpetab täitemenetlusi, kui võlgnevus on tasutud. Väga oluline on meeskonnatöö ja info liikumine. See tagab omakorda täitemenetluse kiire ja efektiivse läbiviimise. Albert ise on hinnanud oma meeskonda professionaalseks ja pädevaks.

Büroo töötajad peavad olema ausad ja oskama riigikeelt. Kohtutäituri büroo asub piirkonnas, mis on inimestele kättesaadav, samuti on reguleeritud büroo avatud oleku aeg. Kohtutäituril on lisaks kohustus hoida tööl kohtutäituri abi, kes vajadusel saab kohtutäiturit asendada tema eemaloleku ajal. Büroo töötajatel on õigus teha kohtutäituri nimel toiminguid, mis on kooskõlas seadusega. Kohtutäituril ja selle büroo töötajatel on saladuse hoidmise kohustus ning teatavaks saanud andmeid ei ole lubatud avaldada kõrvalistele isikutele. (Kohtutäituri seadus, 2009, §-d 4, 11, 20)

Kohtutäituri tegevuse peale ei saa menetlusosaline kaevata otse kohtusse. Seadusandja on loonud olukorra, mille kohaselt tuleb täituri tegevuse peale esmalt esitada kaebus täiturile endale. See võimaldab täituril üle kontrollida ning eksimuse korral vea parandada. Kui täituri hinnangul menetluses eksitud ei ole, jätab täitur kaebuse rahuldamata ning menetlusosalisel on võimalik pöörduda Maakohtu poole. Isikule, kes ei ole Täitemenetluse seadustiku mõttes menetlusosaline, näeb seadus ette hagi esitamise õiguse. (Täitemenetluse seadustik, 2005, §-d 22, 217, 223) Kohtutäituri tööga kaasneb ka

ilmselgelt vastutus ja kohtutäitur on see, kes vastutab esimesena tehtud kahju eest. Samuti vastutab kohtutäitur ka büroo töötajate tekitatud kahju eest. (Aleksand, 2017, lk 25, 35)

2.2. Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus

Töö empiirilises osas kasutatakse kvalitatiivset uurimisviisi. Autor otsustas selle kasuks, kuna andmete saamiseks kasutatakse intervjuud ja vaatlust. Smith (viidatud Laherand, 2012, lk 20 vahendusel) on öelnud, et just kvalitatiivsetes uuringutes on olulised inimeste isiklikud ja sotsiaalsed kogemused. Kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab makseraskustesse sattumise tagamaid hästi mõista. Johnson & Christensen (viidatud Õunapuu, 2014, lk 54 vahendusel) on öelnud, et valitud analüüs võimaldab mõista ning tõlgendada inimeste vaateid. Töö eesmärki arvestades võib öelda, et kvalitatiivne uurimismeetod on põhjendatud – osalejad mõtestavad isiklike kogemusi. Kvalitatiivne uurimisviis annab võimaluse eri fakte täpsustada ja selliselt on võimalik peensusteni välja uurida iga detail. Intervjuu käigus võetakse arvesse ka inimese käitumist. Antud uurimisviisi valis autor seetõttu, et kvalitatiivse meetodiga tulevad paremini välja inimese mõtted ja väärtushinnangud. (Õunapuu, 2014, lk 52–53, 58)

Kvalitatiivne uurimisviis aitab lahti seletada inimese mõtteid ja sellele on vajalik usaldusväärse hinnangu andmine (Walliman, 2011, lk 88). Kvalitatiivne uurimisviis antud teema puhul aitab paremini vastata uurimisküsimustele, sest intervjuu käigus on võimalik küsida täpsustavaid küsimusi jõuda seeläbi usaldusväärsemate tulemusteni. Kvalitatiivses uurimises kasutatakse avatumat lähenemist, kus on võimalik avastada ja korrigeerida avatud küsimuste teel huvipakkuvat olukorda. (Õunapuu, 2014, lk 53, 63) Kasutatav meetod on paindlik ja annab uurijale võimaluse kohaneda olukorras ning vajadusel ja vastavalt olukorrale ümber sõnastada või esitada juurde täpsustavaid küsimusi. Kvalitatiivse uurimisviisi puhul on tavapäraselt teemad ka tundlikumad ning seetõttu ongi hea kasutada intervjuud, mis on poolstruktureeritud. (Australian Government, 2019, lk 3, 5)

Nagu öeldud, kasutab andmete kogumise meetodiks autor intervjuud. Intervjuu on üks võimalik viis, mille abil koguda andmeid uurimisprobleemi lahendamiseks. Küsimuste koostamisel peab olema esmatähtis küsimuse selge esitamine, pikkus ja arusaamine. (Õunapuu, 2014, lk 164, 170). Vorm, mida autor andmete kogumiseks kasutas, on

poolstruktureeritud intervjuu. Poolstruktureeritud intervjuus kasutab intervjuueerija avatud loomuga küsimusi ning see annab vastajale võimaluse kirjeldada probleemi olemust oma sõnadega, mis on autori jaoks sisuka iseloomuga. Poolstruktureeritud intervjuul on uurija jaoks eelis – on võimalik jälgida vestluse kulgu, saab muuta küsimusi, nende järjekorda või esitada lisaküsimusi. (Australian Government, 2019, lk 2) Poolstruktureeritud intervjuu vorm valiti seetõttu, et intervjuude läbiviimisel on võimalik esitada täpsustavaid ja suunavaid küsimusi lähtuvalt püstitatud eesmärgist. Küsimuste järjekord ei ole seejuures oluline, küsimuste sõnade järjekorda võib muuta ja ka küsimuste arv ei ole piiratud. Oluline on vaid see, et küsimused ja vastused kas märgitakse kirjalikult või vestlus salvestatakse. (Õunapuu, 2014, lk 172) Poolstruktureeritud intervjuude läbiviimine oli põhjendatud, kuna töö käigus esitas autor lisaks ettevalmistatud küsimustele ka lisaküsimusi. Kuna inimeste kogemused olid väga erinevad ja isiklikud, poleks olnud võimalik vastusteni jõuda standardse küsimustikuga.

Intervjuu (Lisa 1, lisa 2, lisa 3, lisa 4) küsimuste koostamisel lähtus autor töö uurimisküsimustest, töös puudutatud teooriast ja lõputöö eesmärgist. Intervjuu küsimused on jaotunud majandusliku toimetuleku selgitamisel, kus lähtuti peamiselt Koppel (Koppel *et al.*, 2018, lk 29–30) teooriast. Koostöö alla, kus lähtuti põhiliselt Ariely (2018, lk 179–181) väljatoodud teooriast. Ennetuse võimalused, kus lähtus töö autor valdavalt Värvi (2013, lk 3) teooriast ning täitemenetlusega seotud teadmised, kus autor tugines Kranich & Sarapuu, (2018) teooriale. Intervjuu kavasisid on kokku neli seetõttu, et töö autor soovis saada mitmekülgset ülevaadet osapooltelt. Valimi väiksus ($n=11$) võimaldas andmetega süvitsi minna. Valimiks kasutati inimesi, kellel on kohtutäituri büroos tekkinud võlgnevused ja valiku tegemisel lähtuti kui kättesaadavad need inimesed on. Valimi moodustamisel võeti arvesse mugavuse kriteerium ehk valim moodustati inimestest, keda oli uuringu kriteeriumeid arvestades kõige lihtsam leida (Laherand, 2012, lk 71). Oluline faktor oli ka asjaolu, kas inimene üldse on nõus oma isiklikest probleemidest rääkima. Kuna autor töötab ise kohtutäituribüroos, ei ole valimi leidmine väga keeruline, kuna paljude inimestega on saavutatud hea kontakt. Siiski tuli autoril silmitsi seista rohkem kui kolme eitava vastusega.

Uuritavatena kasutatakse eelpool nimetatud valimit, kuna siin on võimalik selekteerida kõige tavapärasemad uuritavad (Õunapuu, 2014, lk 143, 151). Käesoleva lõputöö valimi

moodustavad kaheksa võlgnikku, üks võlausaldaja ja –nõustaja ning kohtutäitur. Kaheksa võlgniku hulka kuulus neli meest vanuses 34-45 aastat ja neli naist vanuses 35-41 aastat. Ülevaatlik info valimi kohta on tabelis 1. Anonüümsuse tagamiseks on isikud märgitud tähisega M (mees) või N (naine) ning lisatud on vanus.

Intervjuud viidi läbi vahemikul 13. märts kuni 15. aprill 2020. Lisaintervjuu viidi läbi ajavahemikus 13-15.05.2020, eesmärgiga täpsustada elatusmiinimumiga toimetulekut. Seoses Eestis tekkinud eriolukorraga kasutas autor intervjuude läbi viimiseks ka Skype'i. Kokku tehti näost näkku intervjuusid neli ja Skype'i vahendusel seitse. Kokku varieerus intervjuude pikkus 25 minutist 60 minutini (vt tabel 1). Osalejaid teavitati, et neil on võimalus rääkida nii pikalt, kui nad soovivad. Isikuandmete kaitse seadusest (IKS) lähtuvalt taotles töö autor intervjuueeritavate nõusolekut vestluse salvestamiseks. Andmeid hoitakse lõputöö kirjutamise hetkeni välisel kõvakettal ning andmeid ei kasutata internetivõrku ühendatud arvutis. Pärast töö kaitsmist salvestused kustutatakse. Intervjuueeritavad andsid oma nõusoleku vabatahtlikult. Andmete töötlemiseks transkribeeris töö autor andmed käsitsi jagades intervjuueeritavate vastused vastavalt plokkideks. Transkribeerimine võttis olenevalt intervjuu pikkusest aega 55 minutit kuni 4 tundi ning tekstide pikkuseks oli vastavalt 4 kuni 12 lehekülge. Transkribeeritud andmeid kokku oli 39 leheküljel.

Intervjuu küsimused võlgnikule on jaotatud viide plokki, üldandmed 1–3, küsimused toimetuleku kohta 4–7, täitemenetluse valdkonnas 8–10, koostöö küsimused 11–13 ja viimane plokk 14–15 uurib ennetuse võimalust. Autor andis intervjuueeritavatele ülevaate püstitatud töö eesmärgist ja probleemist.

Tabel 1. Läbiviidud intervjuud

Intervjuueeritav	Vanus	Kuupäev	Intervjuu kestus minutites
N1	41	08.04.2020	25
N2	30	08.04.2020	30
N3	35	09.03.2020	25
N4	38	08.04.2020	48
M1	43	13.03.2020	25
M2	45	09.04.2020	26
M3	39	30.03.2020	25
M4	34	30.03.2020	25
VN1		17.03.2020	60
SN1		15.04.2020	25
E		09.04.2020	45

Võlgnikud tabelis (tabel 1) on kodeeritud autorile arusaadaval viisil vastavalt naine tähisega N ja mees tähisega M, võlanõustaja VN ja võlausaldaja ehk sissenõudja SN ja ekspert, kelleks oli kohtutäitur, vastavalt E.

2.3. Intervjueeritute üldandmed ja andmeanalüüs

2.3.1. Vastajate üldandmed

Respondendid jäid vanusesse 30–45 eluaastat ning haridustasemes olid esindatud põhiharidusest kõrghariduseni. Valimisse eraldi ei valitud haridustaseme järgi, kuna eesmärk oli siiski leida võlgnikud, kes on nõus intervjuud andma. Küll esitas autor küsimuse võlanõustajale, kas haridustaseme ja võlgade kujunemisel on seos.

/.../ Mina ütlesin, et see on hetkel järjest muutuses, et kui vanasti oli see pigem selline keskealine ja vanemapoolne ja ütleme pigem selline sotsiaalselt võib-olla mitte kõige paremini hakkama saav inimene. Pigem on see, et need, kellel on kõrgem haridustase, need kipuvad kauem ootama, ka kauem varjama, sest kuidas siis mina nüüd hakkama ei saa./.../(VN)

Peamisteks makseraskuste tekkimise põhjusteks tõid võlgnikud välja töökaotuse neljal korral ja laenude pideva refinantseerimise neljal korral. Kahel juhul toodi veel põhjuseks, et lisaks eelnimetatud põhjustele mängis rolli ka suhte purunemine.

/.../ Auto remont oli ja siis võtsin nagu pangast laenu ja siis kuna summa oli nagu liiga suur, siis kasutasin sellist võimalust, nagu on SMS-laenud. Ja kuna palga tõttu jäin nagu ka laenu tasumisega võlgadesse, siis nii järjest nagu tekkisidki, et võtsin ühe laenu, teise laenu ja lõpuks oligi see, et oli selline pudrumägi koos, et enam ei suutnud tasuda./.../(N30)

Võlanõustaja hinnangul on keskmisel võlgnikul mitu võlgnevust ja nende tasumiseks võetakse peale uusi laene. Sissenõudja hinnangul tekivad makseraskused siiski peamiselt võimete ülehindamisel krediidi võtmisel ja probleemide tekkimisel nendega ei tegeleta vaid poetakse peitu.

/.../ No üks kord oli vaja kiirelt raha ja palgapäev oli kaugel, kasutasin võimalust, no ja nii see algas, lihtne ju, täitsin arvutis ankeedi ja järgmisel päeval oli raha kontol, miks ma siis ei oleks pidanud raha laenama, pealegi, mul sellel ajal oli olemas töökoht ja väga nagu ju ei mõelnudki, siis kadus töökoht ja polnud enam raha ega midagi (jääb mõttesse)/.../(M39)

Töö eesmärgist tulenevalt ei olnud vajalik uurida võlgnike vanust ja haridust. Üldistamiseks pidasin seda infot siiski vajalikuks. Töö eesmärk oli välja selgitada makseraskustesse sattumise peamised põhjused ja alles seeläbi hinnata, kui teadlikud ja kui valmis on võlgnikud oma probleemide lahendamisel.

2.3.2. Majanduslik toimetulek

Kontode arestimise tõttu on inimestel keeruline maksta igakuiseid arveid. Elatusmiinimumiga on raske toime tulla, eriti siis, kui peres on ülalpeetavaid. Inimese elukvaliteet peaks säilima, ometi on keeruline ettenähtud miinimumiga seda tagada. Seetõttu on oluline võlgnevusest vabaneda võimalikult kiiresti.

/.../ Väga raskelt. Mõelge ise. Kuidas teie tuleksite toime 584 euroga? Kas teil on nii väiksed väljaminekuid. See pole normaalne. Nii ei ole võimalik toime tulla. Ma ei jõua midagi ära maksta, ainult üüri. 250 eurot läheb üüri alla. Ja ma käin iga nädala lõpp Paidesse, ema on haige. See sööb ka närvid ära. Käib apteegis. Mis ma siis talle ütlen? Ema küsib kogu aeg, kuhu ma raha panen. Elu Eestis pole väga odav. Kuidas ma peaks 250 euroga toime tulema? Kas riik ise tuleb toime? Seadus ütleb? No kas seadus ütleb, et kõik tuleb ära võtta? Siinamaani olen hädas. Vend kogu aeg imestab, miks ma kaardiga maksan/.../ (N35)

/.../ Ei saa just öelda, et elu on meelakkumine. Mees ka ei teeni väga (paus)... ta saab puuderaha. Selle raha eest ei võimalik elada. Ma olen juba nii vanaks elanud, aga ikka ei lasta rahu olla. Kas te ei taha minna kohvikusse? Kogu aeg ütlen ära. Olukord ei saa otsa. Ei lõpe ära. Ei saa ma neid arveid makstud, konto on kinni. Siim Kallas...(mõtleb) Seal riik ei teinud midagi. Aga mina? Võtsin ühe laenu, kaua ma seda maksan? Selle eest peab ostma ravimid ja asjad. Kohtutäitur ei maksa mu ravimeid kinni, raisk. Elan või suren. Olen võlgu, kellelegi pole sind

vaja. Pealegi on mul tütar ka töötä. Teda ka pean toetama. See ei mõista üldse rahaga ringi käia. Kohtutäitur peaks ka proovima, kuidas on ühes kuus viiesaja euroga ära elada. Vaat siis/.../ (N41)

Intervjuudest selgub, et ettenähtud miinimumiga on toime tulla raske kui mitte võimatu. Sellest tulenevalt kannatab inimese heaolu. Vastanud toovad välja, et peavad lisaks endale veel ülal pidama lapsi, mis tähendab, et probleem on laiem. Ülalpeetavata heaolu on otseses sõltuvuses võlgnikuga. Olukord ongi keeruline. On ilmselge, et inimestel on igakuised väljaminekud ja ülalpeetavad, kellele kulub raha.

/.../ No mis seal ikka, ju ma pean Soome tööle minema. Sinna nad mulle järele ei jõua. Mis seal salata, seal makstakse ju rohkem. Mis ma ikka oskan öelda. Saabki siit minema. Meil lapsed ka ega naisel ka pole seda raha kuskilt võtta. Lasteraha... ma ei teagi, palju see oli. No kas see pole sissetulek vä? Vist on jah. See võiks ka ju suurem olla/.../ (M45)

/.../ Mis lahendust ma pakun. Ma kasutan sõbra kontot, lasen vanemate raha sinna kanda. Mul pole mingit küsimust. Minu poolest võib pank selle konto kinni panna. Jumala suva. Eks ma ootan... see võlgu ju mingi aeg aegub ja ma ei peagi muretsema. Mulle meeldibki sullis asju ajada. Pangad ka jälgivad, kuhu ma oma raha panen. Siis ei jäägi jälgi maha/.../ (M34)

Inimesed näevad lahendustena teist või suurema sissetulekuga töökohta. Samas tuleb välja, et võõrast kontot kasutatakse sissetuleku peitmiseks üsna sageli. Sellist lahendust pakkus kaheksast vastanust kolm.

2.3.3. Teadlikkus täitemenetluse läbiviimisest

Töö autor uuris selle teema juures, kas intervjuueeritavad oskavad nimetada oma õigusi ja kohustusi täitemenetluses ning millised on võimalused võlgnevusest vabanemiseks. Intervjuueeritavatelt uuriti, kas oskavad nimetada täitemenetlusega seonduvaid õigusi neile ja millised on nende kohustused. Sagedasti uurisid võlgnikud, et miks see küsimus neile esitatakse, et kas neil on täitemenetluse läbiviimisel siis õigusi. Enamus vastanutest arvas, et täitemenetlus mingi kohtu teema ja neil pole selles asjas õigust kaasa rääkida.

/.../ (Naerab) Mis õigustest siin räägid, mul pole siin midagi õigus otsustada, tuli kuskilt kohtumäärus, siis juba kohtutäitur ja olidki arved kinni. Ei ole mul siin midagi kaasa rääkida ja kes mind üldse kuulab. Kohtutäitur võtab raha ära ja ma ikka ise pean siin vaatama, kuidas hakkama saan/.../ (M35)

Kaheksast intervjueeritavast võlgnikust ei osanud küsimuse esitamisel nimetada mitte ühtegi õigust võlgnikuna täitemenetluse läbiviimisel. Pikemal mõtlemisel siiski jutu sees osakavad kaks võlgnikku kaheksast tuua välja, et kohtutäitur on kohustatud jätma alles ettenähtud miinimumi, aga täpsustada, kui suur see peaks olema ja millest peab kohtutäitur lähtuma, lisada ei osatud.

/.../Ega noh, selles mõttes nagu ei oskagi öelda, et mis õigused on, et nüüd on see miinimumpalga asi ja kuna, kuna noh, ise ma nagu vastuväidet ei esita, sest noh, mul pole ju mõtet esitada, et, noh, oled võlgnik, et siis niimoodi ongi vaikselt ja omasoodu pead olema/.../(N30)

Kohustustena tuuakse välja kõikide puhul võla maksmise kohustus. Paralleelselt kohustusega oskavad võlgnikud näha võimalust võlast vabaneda selle tasumisel ja ühel juhul pakuti pankroti väljakuulutamist, samas üks intervjueeritav teadis, et kui tasuma ei hakka võlgnevust võib ohtu sattuda vanemate kinnistu.

/.../Mõtlesin, et pean selle ära maksma ikkagi. Kõige rohkem ma ütlen ausalt muretsesin ma vanemate pärast noh, see oli kõik tänu minu lollusele, onju, mida iganes. Äkki tõstetakse nemad tänavale ja müüakse maja maha ja see nagu tohutult muserdas. See on ka üks nagu katalüsaatoreid ja pärast seda mõtlesin, et ma teen selle asja ära ja elu üldse korda saada, ma ei taha enam nii (näha, et võlgniku meeleolu muutub kurvemaks)/.../(N35)

Võlanõustaja hinnangul teavad võlgnikud osaliselt oma õigusi täitemenetluses ja oskavad nimetada põhilise – miinimum on ettenähtud kasutamiseks. Peale seaduse muudatust, mis andis kohtutäituritele õiguse arestida lisaks ka 20%, on see juba tekitanud kergelt

segadust ja palju rohkemat nad nimetada ei oska. Valdavalt on võlgnikud seisukohal, et kohtutäitur võtab kõik käest ära.

/.../ Aga nad teavad, et peab olema mingisugune miinimum tagatud, aga alates sellest ajast, kui see kakskümmend protsenti nüüd tuli, nad täpselt ei tea, mille pealt protsenti nüüd võetakse, mille pealt ei võeta ja kuidas sellega on/.../(VN)

Antud küsitlusest selgus, et võlgnikud ei tea täitemenetlusest palju ja ainus asi, mis suudetakse nimetada, on miinimumi tagamine ning räägivad kahekümnest protsendist, kuid ei paiguta seda õigesse konteksti, paludes võlgnikel täpsustada, siis nad pigem vaikivad.. Kohustustest oskavad intervjueeritavad pakkuda vaid maksmise kohustust,

2.3.4. Pooltevaheline koostöö

Töö teooria osas tuli välja, et koostöö on alus probleemide lahendamisel. Intervjueeritavatelt uuriti, kuivõrd valmis on nemad koostööks ja kuidas hindavad osapooled koostööd omavahel. Intervjueeritavatele esitati teemakohaseid küsimusi kolm. Eelkõige sooviti siin teada saada, kuivõrd valmis on intervjueeritavad koostööks makseraskuste ja võlgnevuste ennetamisel.

Uurides võlgniku koostöövõimalusi sissenõudjaga, vastati enamuse võlgnike poolt, et sissenõudjaga koostöö on vähene või puudub täiesti. Enamik vastanutes kinnitas, et olid üritanud sissenõudjaga kokkuleppeid sõlmida, kuid sissenõudja ei näidanud huvi ega olnud läbirääkimisteks valmis.

/.../ (Esmalt ohkab) Inkassoga leida mingit kompromissi on täiesti võimatu, nad suruvad oma kuumakset, mis on minu jaoks liiga palju ja nad ei arvesta sellega, mida inimene reaalselt suudab maksta, pigem tuli sealt ülbust ja tekkis olukord, kus pidin tõstma käed üles, nad ähvardavad kohtuga ja pigem lasengi kohtusse asja, sest mul ei ole muud võimalust. Parem andku inimesele võimalus maksta väiksemate osamaksetega kuid praegu on surnud ring ja viivis aina jookseb/.../(N38)

Võlgnikud näevad koostööd kohtutäituriga pigem positiivses võtmes, kaheksast inimesest kuus kinnitavad, et kohtutäituriga on koostöö väga hea ja saab täieliku ülevaate oma

võlgadest. Paljud küsitletutest kinnitavad, et enne kohtutäituri juurde jõudmist ei olnud neil oma võlgnevustest ülevaadet ja ei osatud isegi kokku panna, mis teade millise võlgnevuse juurde käib. Peale kohtutäituri juurde jõudmist, on saanud selguse oma võlgnevustest, arutada läbi tasumise võimalused ja seeläbi mõistnud, mis järjekorras tegutseda.

/.../ No kui lõpuks mu arved kinni olid, siis pidingi siia tulema (täpsustab, et meie ehk kohtutäituri juurde). Ise vist mäletate, ma väga viisakas ei olnud (naerab), aga no tegite mulle asjad selgeks ja ma ei oodanud, et nii normaalsed inimesed. Muidu on nagu selline tunne, et noh, kõik nagu elavad ainult seljas ja tahavad ainult raha. Olin juba sellises olukorras, et ei saanudki nagu aru, et nagu kellele kõigile ma võlgu olen. Nüüd vähemalt saan aru, mis tegema pean ja kellele võlgu olen/.../ (M45)

/.../ Minu arust küll koostöö väga hea ja isegi väga võimalik, ta ei ole ju ainult selle jaoks pandud, et seda raha välja pressida ja võlgu pressida, vaid ikka aidata ka/.../ (N41)

Koostöö võlanõustajaga sagedasti puudus ja põhjus, mis toodi, et ei julgetud minna abi paluma. Seejuures toodi välja, et see on häbi, minna ja paluda võõralt inimeselt abi. Lisaks eeldati, et suhtlus on pingeline ebameeldiv.

Teise põhjusena toodi välja, et ei ole kasu võlanõustaja juurde pöörduda, sest ta annab vaid nõu ja võlgnevusi kinni ei maksa.

/.../ (Mõtleb ja raputab pead) Miks ma sinna pean pöörduma, mis ta teha saab, ise võlgu jäin, ise pean klaarima ka ja pealegi, ega ta ju vist kinni ise mu võlgnevusi ei hakka maksma (vaatab küsivalt otsa)/.../ (M45)

Võlanõustaja väitel pöörduvad inimesed viimases hädas, siis kui enam palju abi anda ei ole võimalik. Tuntakse piinlikust ja häbi ja arvatakse, et nad ainsana sellises olukorras. Palju on ka enesesüüdistamist, kuidas nüüd mina, mul haridus olemas ja koolis käinud, kuid olen sellisesse olukorda sattunud.

/.../ Ei, issand, muidugi mitte, kuidas ma lähen ja ütlen, et mul mingid võlad. Ma olen ju täiskasvanud inimene, koolis ka käinud, mõtle, mida minust mõeldakse, linn väike ka, äkki saab keegi mu tuttavatest veel teada, mis ma siis teen./.../ (N35)

Võlanõustaja kinnitusel on inkassofirmaga kokkulepete sõlmimine keerukas ja nende koostatud dokumentatsioon võlgniku jaoks keeruliselt püstitatud ja sageli kirjad on ka segased ehk võlgnikul on raske üldse aru saada, kuidas oma õigusi kaitsta, millised on tähtajad ja mida temalt oodatakse. Võlanõustaja näeb alata oma töös olukorda, kus võlgnik proovib koostöös sissenõudjaga, olgu see nii inkasso kui ka laenuandja, leppida kokku erinevad maksegraafikuid, kuid reaalsuses annavad juba makseraskustesse sattunud katteta lubadusi ehk lubatakse maksta osamakset, mida tegelikult teha ei ole võimalik ja see koostöö sellega ka saab läbi.

/.../Võlgnevuse jõudmisel inkassosse ja inkassost on nende peale karjutud ja käitunud väga inetult ja sinna on lisatud juurde palju numbreid, iga kord räägib erinev inimene, erinev inkasso ja see võlgnik ei sa juba ammu enam aru, kes mida tahab ja kui palju tahab ja mille eest üldse tahab, siis võlgniku motivatsioon järjest langeb, sest inimene ei saa enam aru, mis temast tahetakse. Segadust tekitab ka palju, et ühel päeval räägivad võlgnikuga üks inkasso, teisel päeval helistatakse ja tutvustatakse end juba teisest inkassost ja meil endalgi on raske aru saada, mis nõudega on tegemist, mis on alusdokumendid ja kus see võlgnevus alguse saanud.
/.../ (VN)

Kohtutäituri ja võlgniku koostööd hindab võlanõustaja erinevalt, on kohtutäitureid, kellega on mõistlik koostööd teha, hea leida konstruktiivseid lahendusi ja kes näevad ka, et kui on olukord, et raha ei ole, siis seda ka ei ole, aga on ka selliseid, kes võtavad alata ära kogu sissetuleku ja mõnes kohas kipub inimlikkus kaduma. Võlanõustaja ja kohtutäituri omavahelist koostööd hindab võlanõustaja pigem positiivseks. Kui suudetakse ära tõendada, et on õigus ühe või teise võlgniku kohta päringuid teha eesmärgiga võlgnevusi vähendada, maksta jne, siis on koostöö hea. Sissenõudja kinnitusel on nad valmis nõustama võlgnikke ja pakkuma välja lahendusi koostööks ja võlgade maksmiseks kui võlgnik ise eelkõige näitab üles tahet ja annab ka tõese ülevaate oma olukorrast.

Enamus küsitutest ei olnud pöördunud probleemide lahendamiseks ei võlanõustaja ega muu abi osutava organisatsiooni poole. Pooled vastanutest ei teadnud, et nad võiksid abi otsida võlanõustaja juurest.

/.../ Mul ei tulnud pähegi, selline võimalus on, et saan võlanõustaja poole pöörduda. Kust ma peaks selle peale tulema nagu? Ega see pakkumine mulle koju paberitega ei tulnud/.../(M43)

/.../ Nalja teed või? Ega ma ei julgenud ju kellelegi öeldagi, et mul sellised probleemid on, aga vanemad said ka ju tegelikult alles siis teada, kui ma Soome läksin. Siis kõik need kohtupaberid tulid mulle ju koju, siis vanemad vaatasid, avasid. Ma ikka lootsin nagu enne noh, ära nagu klaarida/.../(N35)

Kohtutäituri hinnangul peab koostöö olema siiski mõlemapoolne, kuna kohtutäitur peab tegutsema ja tegutseb seaduse raames. Kohtutäituril jääks sellisel juhul vaid seaduse punktid üle selgitada ja viidata, mis allikaist need tulevad. Tavainimesel võib olla seadustest raske arusaada või õigesti infot välja lugeda. Seetõttu on kohtutäituri ja võlgniku koostöö hädavajalik.

/.../ Väga palju annaks kohtutäituri ja võlgniku koostöös juurde see, kui võlgnik kohe algusest peale aktiivselt osaleks oma menetluses. See tähendab, et esitab kõik info oma varalise seisuga ja võimekuse kohta ja teeb seda tõeselt. See hõlbustaks välistada valesid otsuseid, nende ümbertegemist või veel hullem, võlgniku jaoks kahjulikuma toimingute tegemist, kui seda oleks seadus võimaldanud (info puudus) ja menetluses peaks olema võlgnik aktiivne kogu menetluse lõpuni. Kõikidest muudatustest nii sissetulekute, kui elukoha, asukoha muudatustest ja kontaktandmetest kohtutäiturit teavitama. Muidugi tundub see nii, et siis on täituril võlgnikku lihtsam kätte saada ja teeks justkui kohtutäituri elu lihtsamaks, aga laiemat pilti vaadates see kaitseks pigem võlgnikku just eelpool nimetatud valede otsuste eest. See vast olekski peamine koostöö vorm, mis hetkel siiski ei ole levinud /.../(E)

Kohtutäitur ei saa olla täielikult kursis võlgniku ja sissenõudja omavahelise suhtluse seda näevad kõige paremini võlgnikud kui ka sissenõudja ise.

./.../Tundub, et suuresti lähevad inkassofirmad automatiseeritud süsteemi peale. Palju tööd teevad ära robotid, arvutiprogrammid ja väga vähe tegeletakse indiviididega isiklikult. Samuti puudub tegelikkuses inkassofirmade tegevuse üle tõhus järelevalve ja kollektiivset enesekontrolli (eetikakoodeks vms) sellistel firmadel ei ole. Peamiselt on need üles ehitatud kasumile. ./.../(E)

Kokkuvõtvalt peab koostööd hindama siiski kesiseks, kuna nii võlgnikud kui ka võlanõustaja, sissenõudja ja kohtutäitur kinnitavad, et koostöö algab vastastikusest suhtlemisest. Võlgnikud aga kipuvad hoidma omaette ja mitte tegelema probleemidega ning see ei mõju koostööle sugugi hästi. Pigem tekitab osavõtmatuse võlgnikule suuremaid probleeme ja süvendab ka usaldamatust.

2.3.5. Makseraskuste ennetamine

Töö esimeses osas leidis käsitlemist, et ennetustöö Eestis ei ole väga tõhus. Ka käesoleva töö empiirilises osas tuleb ilmekalt välja, et makseraskuseid ennetada on raske. Nii teoorias kui intervjuusid tehes pakutakse ennetuseks mitmeid variante, mis täna ühiskonnas levinud ei ole, seega saab arendada makseraskustesse sattumise ennetustööd tervikuna.

Ühe probleemina toob võlanõustaja välja asjaolu, et keegi ei õpeta ega räägi juba koolis, mida teha, kui satutakse võlgadesse, vaid pigem keskendutakse ikka investeerimisele, sest eeldatakse, et inimene on ikkagi edukas. Makseraskustesse sattumise ennetamisel näeb võlanõustaja, et tuleks suuremat tähelepanu pöörata vastutustundliku laenamise printsiibile. Firmadel peaks olema mingid sanktsioonid, kui sellest printsiibist kinni ei peeta. Tänapäeval antakse laene välja vastutustundetult ja laenuandja ei pea ei ole muretsema, et talle tagasi ei maksta. Sissenõudjale ei järgne ühtegi karistusabinõud, siis ei ole tal põhjust laenu jätta välja andmata.

Kohtutäituri hinnangul on makseraskustesse sattumisel ennetustööl suur roll.

/.../ (Mõtleb hetke) Ja võib isegi öelda, et koolitus. Enamus KOV ja muid projektipõhiseid võlanõustajaid tegelevad siiski tulekahjude kustutamistega. Ja seda mitte ainult täitemenetluse ja võlgade sfääris. Ainult koolist ei piisa, kuigi väga palju peaks panustama ka praeguste noorte õpetamisele just võla ja pankroti valdkonnas ning säästliku kulutamise ja majandamise valdkonnas. Need kes on käinud koolis 20 või enam aastat koolis ei ole selliseid teadmisi saanud ja majandussuhted meid ümbritsevas ühiskonnas olid hoopis teised. Raha laenamine oli keeruline, polnud sellist survet elada võlgu, ei rõhutatud peale meeletud tarbimist jne. Selline õpe peaks olema elukestev õpe, enesetäiendamine oma igapäevaseks elamiseks, et mitte murduda./.../ (E)

Paljud intervjuueeritavatest leidsid, et laene antakse liiga kergekäelist ja kui ei oleks laenu saadud, siis ei oleks ka hetkel sellises olukorras. Võlanõustaja on näinud olukordi, kus võlgnik on jäänud firmale võlgu ning samalt firmalt saadetakse võlgnikule teade, kus öeldakse, et tal on võimalik laenu võtta.

/.../Ära võta laenu kui seda, noh, kergekäeliselt ma mõtlen, kui sa näed, et sul ei ole võimalust seda maksta enne mõtle. On ju äge laen piiks-piiks ja raha tuleb. Aga jah, selle peale nagu kohe ei mõtle, et pärast on vaja maksta ka ja siis oledki selles lõputus augus./.../(N38)

/.../ Pangad võiks selle küsitud pangakonto väljavõtte pealt vaadata, ma ei ole ju tegelikult võimeline laenusid tagasi maksuma, miks mulle üldse laenu anti (vaatab küsiva näoga otsa). Kui ennetama peaks, siis see ju ainus võimalus, mida reklaamitakse kogu aeg, et võta laenu ja maksa vaata et uuel aastal, on ju lihtne, miks ma siis ei taha niisama raha, kui alles jumal teab millal pean tagasi maksuma./.../(M39)

Võlanõustaja toob välja, et ennetada oleks võimalik makseraskuseid, kui laenuandjad täidaksid vastutustundliku laenamise printsiipi ning pigem karmistaksid laenu andmise tingimusi. Teisalt leiab võlanõustaja, et sellise majandusteadmised võiks sisse tuua juba koolide õppekavadesse, et lisaks investeerimisele peame olema teadlikud ka laenamise ohtudest ja mida siis sellisel juhul teha, kui need probleemid on tekkinud.

Kokkuvõtvalt tuleb välja, et üks põhilisemaid võimalusi ennetada makseraskustesse sattumist, tuleks eelkõige vältida kergekäelist laenamist, mille tõid välja enam

intervjueeritavad. Majandusteadmised ja teadmised rahaasjade planeerimisest peaks alustama rääkimist juba koolipingis, et lisaks raha teenimisele oleks informatsioon ka raha tagasi maksmise kohta. Väga hea meetodina pakuti välja reklaami võimalust, kus mitte et kui kerge on laenu saada vaid kuidas seda peaks vältima ja kuhu pöörduda abi saamiseks.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Nagu on öelnud Koppel (Koppel *et al.*, 2018, lk 29–30), elatusmiinimum on sissetulek, millega peaks inimene ära elama, arvestades et sinna sisse ei kuulu sotsiaalseks eluks kuluvad väljaminekud. Läbiviidud intervjuudest selgus, et minimaalse sissetulekuga äraelamine on keeruline ja sellega ei tulda toime. Raha kulub nii arvetele kui ülalpeetavatele, lisaks on inimestel igapäevased väljaminekud. Uuringu tulemustest selgus, et võlgnikega koostöö on keerukas ja pigem ootab nii sissenõudja kui kohtutäitur, et võlgnik end ei peidaks. Ta peaks olema avatum ja ausam oma olukorrast rääkima ja seeläbi oleks oluliselt kiirem ja lihtsam leida tekkinud probleemile lahendus. Lähtudes (Ariely, 2018, lk 179–181) teooriast on koostöö kõige alus, kus kõigil on oma roll probleemi lahendamisel ja et koostöö toimiks, on oluline omavaheline austav suhtlus nagu on väitnud Tall (2015, lk 18). Koostööd kohtutäituriga hinnati valdavalt heaks ja sagedasti tuli välja, et kohtutäituri juurde jõudes saab selguse ja korraliku ülevaate võlgnevustest ning võimaluse ka kokkuleppeid sõlmida. Koostööd kohtutäituriga pidasid valdavalt heaks nii võlgnikud kui ka võlanõustaja. Kuid tegelikult on kohtutäituri juurde jõudmine ahela viimane lüli. Enne seda on võlgnikul olnud palju võimalusi, mida kasutada, et vältida kohtutäituri juurde sattumist. Sama info on näiteks välja toonud ka Alekand (2017, lk 39–40, 47).

Töös selgub, et koostööd väärtustavad kõik osapooled, kuid tulemused näitavad, et koostöö on pigem puudulik. Võlgnik ei julge astuda suhtlusesse sissenõudjaga ja sealt probleemid algavad. Sissenõudja omakorda ei usalda selle tulemusena võlgnikku, kohtutäitur ei saa võlgnikuga kontakti ja seeläbi tehakse otsused, mis ei pruugi olla võlgniku olukorda arvesse võttes õiged. Võlanõustaja ei saa anda sellist abi, nagu võlgnik on lootnud, kuna tegutsema oleks pidanud varem.

Nii võlgnikud, sissenõudja, võlanõustaja kui ka kohtutäitur peavad ennetust väga oluliseks, kuna ennetamisel on üks kindel omadus – sellest saab rääkida siis, kui tegevus, mida prooviti ära hoida, ei ole veel toimunud, nagu on lähtunud Siseministeeriumi ennetustegevuse kontseptsioonis (Siseministeerium, 2019, lk 2–4). Ennetusena pakuti välja tuua teema koolidesse ja lisaks investeerimisvõimalustele rääkida ka makseraskustesse sattumise peamiseid põhjuseid ja kuidas tekkinud olukorda lahendada. Teise võimalusena nähti ennetusvõimalusi reklaamis, mida on käsitletud ka Värvi (2013, lk 3), kus näiteks Soome on alates 2010. aastast kehtestanud piirangu, et öösiti ei ole võimalik kiiralaene pangakontole kanda ning lisaks on Soomes keelatud reklaamida kiiralaenude võtmise võimalusi, milles tähelepanu keskmeks on info, kui kiirelt ja kergelt on seda laenu võimalik taotleda. Kohtutäitur on veendumusel, et väga paljud ei suuda aru saada, kuidas toimub laenu arvestamine, kuidas lisanduvad sinna intressid, millal lisanduvad viivised, mis vahe on intressil ja viivisel. Mis kulud veel on, mis mõjutavad laenu suurust, varjatud mõjud. Seega, kui inimene on sellest kõigest teadlik ja ta saab sellest süsteemi toimimisest aru on edasi juba inimese enda otsustada, kas ta võtab suuremaid finantsriske ja milleks ta neid kasutab või elab tasakaalukalt.

Sissenõudja hinnangul aitab eelkõige makseraskusi ennetada, kui inimesed pisut rohkem kaaluks laenude võtmist ja vaataksid üle oma tarbimisharjumused. Valdav osa võlgnikke, peavad samuti oluliseks, et kui laene ei võtaks, siis makseraskuseid ka ei esineks. Osaliselt pakkusid võlgnikud välja, et ennetusena võiks ka kaasa aidata reklaamid. Kui praegusel juhul reklaamitakse, kui lihtne on raha saada ja kui kaua on tagasi aega maksta, siis sama pikk peaks olema reklaam selle kohta, miks ei peaks ikkagi laenu võtma ja kui on tekkinud probleemid, kuhu võiks pöörduda.

Teadmised täitemenetlusest on siiski pinnapealsed ja pigem puudulikud. Kui paljud võlgnikud leidsid, et võlgnevus jõudis kohtutäiturini, said nad oma võlgnevustest tervikliku pildi ja said hakata enda jaoks koostama plaani, kuidas ja mil viisil võlgnevusest vabaneda või kelle poole selguse saamiseks pöörduda. Siiski peab mainima, et selleks, et täitemenetlusest paremini aru saada, peaksid võlgnikud rohkem pöörduma selgituste saamiseks, sest muidu võib tekkida olukord, kus nende huvid siiski kaitstud ei pruugi olla. Töö tulemustest selgus, et võlgnikud ei ole kursis oma õiguste ja kohustustega täitemenetluses.

Lähtuvalt lõputöö tulemustest teeb töö autor kohtutäitur Rocki Alberti büroole järgnevad ettepanekud:

- täiustada täitemenetluse selgitamise osa ja suurendada seeläbi usaldust ja koostöö võimalusi võlgnikuga.
- kasutada kohtutäituri büroo kodulehte, kus tutvustada laiemalt täitemenetluse olemust, sealjuures nii õiguseid kui ka kohustusi, eesmärgiga viia täitemenetluse läbiviimist tulemuslikumaks.

Sissenõudjatele teeb töö autor järgnevad ettepanekud:

- makseraskuste tekkimisel kaaluda kliendikesksemat lähenemist ning koostada võlgnikule esitatavad dokumendid võimalikult selged ja arusaadavalt.
- Laenuandjate kodulehtedele üles riputada reklaam, miks mitte kergekäeliselt laenu võtta.

Kohtutäitur peaks võlgnikule selgitama täitemenetlusega seotud õigusi, et säiliks inimese majanduslik toimetulek. Sissenõudja peaks pakkuma rohkem kokkuleppeid ja arvestama inimese toimetulekuvõimalustega. Sellisel juhul suudaks ta oma võla tõenäolisemalt tasuda ega võtaks olemasoleva võla tarbeks juurde uut ning kõige selle juures oleks säilitatud normaalne elukvaliteet.

KOKKUVÕTE

Võlgadesse sattumine ja nendest vabanemine on keerukas ja aeganõudev protsess. Makseraskustesse sattumisel on suur tõenäosus kaotada oma vara ja sissetulekud, kuid selle kõige juures on oluline mitte kaotada motivatsiooni ja olla eesmärgile orienteeritud. Oma õiguste kaitsmisel peab võlgnik end kurssi viima õiguste ja kohustustega. Tekkinud probleemolukord tuleks lahendada võimalikult kiiresti, kusjuures olulisel kohal on koostöö sissenõudja ja kohtutäituriga.

Toimetulek elatusmiinimumi kasutamisega ei ole lihtne, kuna summa on piisavalt väike ega kata igakuiseid väljaminekuid. Olukord on seda raskem, kui peres on ülalpeetavaid. Inimene on seatud valikute ette, mille eest ja millest loobuda. See omakorda võib tekitada lõputu ahela, kus kannatab terve leibkond üsna kaua. Lahendusi pole kerge leida ja isegi kui inimesed on valmis rohkem töötama, võivad nad hakata ka sissetulekuid peitma.

Koostööd hindasid kõrgelt kõik vastnimetatud osapooled. See leidis kinnitust nii töö teoorias kui ka tulemustes. Koostöö ei saa olla ühepoolne ning selgus, et võlgnikud, kellelt suuremat koostööd oodatakse, kipuvad jääma omaette ja pigem probleeme ignoreerima. Täitemenetluses olid võlgnikud kidakeelsed ja ei osanud nimetada väga palju õigus ega ka kohustusi, mis lõpptulemusena võib olla neile endile pigem probleemiks. Selliselt ei pruugi võlgnik alati teada, millal ja kuidas oma õiguste eest seista. Makseraskuste ennetamisel võiks võtmerolli mängida koolid, kus saaks juba varakult ning järjepidevalt rääkida, mida teha makseraskustesse sattumise korral ja kelle poole pöörduda. Lahendusi oodatakse ka sissenõudjatelt, kes võiksid olla kriitilisemad ja jäigemad laenude väljastamisel.

Lõputöö eesmärk sai täidetud ja uurimisküsimused said vastused. Koostöö ja ennetus on makseraskustesse sattumisel olulised märksõnad. Negatiivse asjaoluna tuli välja, et võlgnikud ei mõista täitemenetluse läbiviimist ega saa seetõttu oma õiguste eest täielikult seista. Majanduslik toimetulek täitemenetluse ajal on keeruline nagu kinnitasid ka paljud

vastanud. Lõputöö maht ei võimaldanud süvitsi uurida sissenõudja ja võlgniku omavahelist suhtlust ja selle parendamise võimalusi, seega on võimalik tööd edasi arendada magistritööks.

VIIDATUD ALLIKAD

- Age UK. (2019). *Dealing with debt*. Retrieved from <https://www.ageuk.org.uk/globalassets/age-uk/documents/factsheets/large-print-factsheets/fs75-lp-dealing-with-debt.pdf>
- Alekand, A. (2017). *Täitemenetlusõigus*. Tallinn: Juura.
- Aria, A. (2017). Võlanõustamise probleemid Eestis. *Eesti 100 – teel avatusele?: Eesti sotsiaalteaduste X aastakonverents: 24.–25. märts 2017, Tallinna Ülikool* (lk 18).
Loetud aadressil <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:313086/273360/page/19>
- Ariely, D. (2018). *Aus tõde ebaaususest*. Tallinn: Äripäev.
- Australian Government. (2019). *A guide to qualitative research – why, when, what and how?* Retrieved from <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/a-guide-to-qualitative-research-why-when-and-how.pdf>
- Coombes, F. (2014). *Enesemotivatsioon*. Tallinn: Ajakirjade Kirjastus.
- Finantsinspektsioon. (2010). *Vastutustundliku laenamise nõuded*. Loetud aadressil https://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Vastutustundlik_laenamine_2.pdf
- Finantsinspektsioon. (2018). *Finantsinspektsiooni aastaraamat 2018*. Loetud aadressil https://www.fi.ee/sites/default/files/2019-05/fi_aa_2018.pdf
- Franken, R.-E. (2007). *Human Motivation* (6th ed.). Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Hiilamo, H. (2017). Vaesuse tõrjumine. I. Taipale (koost), *100 Soome Innovatsiooni* (lk 261–264). Kellokoski: Leo Mechelin säätiö sr.
- Hobman, T. (2010). *Transforming financial behaviour: A summary. A report for the Consumer Financial Education Body*. Retrieved from https://www.moneyadvice.service.org.uk/files/research_jul10_cr01_summary.pdf
- Intrum. (2019). *European Consumer Payment Report 2019*. Retrieved from https://www.intrum.ee/media/6983/european_consumer_payment_report_estonia.pdf

- Kohtutäituri seadus. (2009). *Riigi Teataja I*, 68, 463; *Riigi Teataja I*, 29.06.2018, 21.
Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/129062018021?leiaKehtiv>
- Koppel, K., Pisarev, H., Piirits, M., Michelson, A., Masso, M., Paulus, A., & Laurimäe, M. (2018). *Elatusmiinimum – teel parema toeni puuduskannatavate inimesteni: elatusmiinimumi mõju majandusliku toimetuleku tagamisele*. Loetud aadressil <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2018/03/Elatusmiinimum-teel-parema-toeni-puuduskannatavate-inimesteni-2018.pdf>
- Kranich, H., & Sarapuu, A. (2018). Võlgniku ja võlausaldaja vastanduvate huvide tasakaal täitemenetluses. *Sotsiaaltöö*, 2, 43–50.
- Laes, T.-L. (2013). Vaesuse individuaalne ja sotsiaalne olemus. *Eesti Statistika Kvartalikirj*, 1, 57–69.
- Laherand, M.-L. (2012). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.
- Laki saatavien perinnästa. (1999) [Võlgade sissenõudmise seadus]. Loetud aadressil <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990513>
- Madern, T., & van der Schors, A. (2012). *Financial attitudes and skills as early-warning signs of financial problems*. Retrieved from <https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Financial-attitudes-and-skills-as-early-warning-signs-of-financial-problems.pdf>
- Madise, Ü. (2019). *Õiguskantsleri aasta*. Loetud aadressil <https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2019/pdf/Õiguskantsleri%20aastaülevaade%202018-2019.pdf>
- Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium (2014) *Kiiralaenuturg- analüüs ja ettepanekud*. Loetud aadressil https://www.mkm.ee/sites/default/files/kiiralanuturg_analyys_ja_ettepanekud.pdf
- Makkonen, A. (2014). Instant Loans: Problems and Regulations in Finland. *Juridica International*, 22, 96–119. <http://dx.doi.org/10.12697/JI.2014.22.09>
- Neubeck, K.-J. (2013). *When Welfare Disappears*. New York: Routledge.
- Peltonen, A., Salmi, L., & Puomila, M. (2010). Teemana rahoituspalvelut [Teemaks on finantsteenused]. *Ajankohtaista Kuluttajaoikeudesta*, 7. Loetud aadressil https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/julkaisut/arkisto/kuluttajavirasto/aku/2010/1007_rahoytuspalvelut.pdf?fbcl

id=IwAR3ZFLeZ0ggyGkx0W4E_uGFnpLXSfZd9pnrqNiMucmvNN7v3WBKc
tBZl3kY

- Rahandusministeerium. (2019). *Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring*
Loetud aadressil
[https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/eesti_elanike_finantskirj
aoscuse_aruanne_loplik_november_2019_.pdf](https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/eesti_elanike_finantskirj
aoscuse_aruanne_loplik_november_2019_.pdf)
- Rosentau, M. (2016). *Mida inimene tõeliselt vajab? Elamise normtasemetete teooria*.
Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Rummo, T.-L. (2017). Sotsiaalne tõrjutus ja vaesus. *Eesti Statistika Kvartalikirj*, 2, 53–
57.
- Rähn, A. (2009). Võlanõustamine – kas on tekkimas uus sotsiaalteenus? *Sotsiaaltöö*, 3,
9–11.
- Schmidt, Ü. (2009). Kas võlanõustamisest on abi? *Sotsiaaltöö*, 3, 9–11.
- Sikk, M. (2012). *Grupid, meeskonnad, muutused organisatsioonis*. Tallinna Ülikooli
Pedagoogiline Seminar.
- Siseministeerium. (2019). *Valdkondadeülese ennetustegevuse kontseptsioon*. Loetud
aadressil
[https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Ennetus/valdkon
dadeulese-ennetuse-kontseptsioon_tooversioon_21.01.2019.docx](https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Ennetus/valdkon
dadeulese-ennetuse-kontseptsioon_tooversioon_21.01.2019.docx)
- Soots, A. (2014). *Nõustamine ja läbipõlemise ennetamine nõustamistöös*. Tartu: Annely
Sootsi Koolitus.
- Sotsiaalministeerium. (2016). *Heaolu arengukava 2016–2023*. Loetud aadressil
[https://www.sm.ee/sites/default/files/content-
editors/eesmargid_ja_tegevused/heaolu_arengukava_eelnou_0.docx](https://www.sm.ee/sites/default/files/content-
editors/eesmargid_ja_tegevused/heaolu_arengukava_eelnou_0.docx)
- Sotsiaalministeerium. (2019). *Toimetulekutoetuse maksmine 2015.–2019. aastal* Loetud
aadressil [https://www.tai.ee/images/Toimetulekutoetuse_maksmine_2015.-
2019._aastal.pdf](https://www.tai.ee/images/Toimetulekutoetuse_maksmine_2015.-
2019._aastal.pdf)
- Statistics Finland. (2017). *Finland in figures*. Retrieved from
[https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_fif_201700_2017
_17862_net.pdf](https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_fif_201700_2017
_17862_net.pdf)

- Statistikaamet. (2019). *LES86: Makseraskustes leibkonnad makseraskuse liigi ja leibkonna tüübi järgi* [andmebaas]. Loetud aadressil <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=LES86>
- Statistikaamet. (2019). *Pressiteade nr 159 Suhtelises vaesuses elas eelmisel aastal 284 300 Eesti elanikku* Loetud aadressil <https://www.stat.ee/pressiteade-2019-159>
- Tall, K. (2015). *Nõustamise alused veebipõhisele nõustamisele*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Rahvatervise_programm/vpn_juhend_appsterv_17072015.pdf
- Telpt, E. (2017). Sotsiaalne kaitse. *Eesti Statistika Kvartalikirj, 2*, 26–31.
- Trumm, A. (2010). *Kuidas vaesust mõista, määratleda ja mõõta*. Eesti Statistika, Tallinn
- Täitemenetluse seadustik. (2005). *Riigi Teataja I*, 27, 198; *Riigi Teataja I*, 19.03.2019, Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/121032011035>
- Tyler, T.-R. (2011). *Why people cooperate. The Role of Social Motivations*. Princeton: Princeton University Press.
- U.S. Department of Health and Human Services. (2017). *Focus On Prevention*. Retrieved from <https://store.samhsa.gov/system/files/sma10-4120.pdf>
- Vabariigi Valitsus. (2014). *Seletuskiri kohtutäituri seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde*. Loetud aadressil <https://www.riigikogu.ee/download/01a2d9d6-ae93-4f96-b5a7-37e50ab41bc2>
- Vabariigi Valitsus. (2015). *Sotsiaalseadustiku sotsiaalhoolekande eriosa seaduse eelnõu seletuskiri*. Loetud aadressil <https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2014/06/Sotsiaalseadustiku-hoolekande-eriosa-seaduse-seletuskiri.pdf>
- Walliman, N. (2011). *Research Methods: the Basic*. Oxon: Routledge.
- Valtakunnanvoudinvirasto. (2018). *Ulosotto Suomessa* [Täitemenetlus Soomes]. Loetud aadressil https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/material/attachments/vvv2/vvvlitteenet/kJEYwmT4Z/Ulosotto_Suomessa_2018.pdf
- Veikkola, L. (2017). Võlanõustamine ja Tagatisfond. I. Taipale (koost), *100 Soome Innovatsiooni* (lk 268–270). Kellokoski: Leo Mechelin säätiö sr.

- Võlanõustamisteenuse osutamise kord. (2019). *Riigi Teataja IV*, 23.04.2019, 36. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/423042019036>
- Värv, A. (2013) *Kiirlaenuid – olemus, probleemid ja reguleerimisvõimalused*. Loetud aadressil https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_21_2013.pdf
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Lisa 1. Intervjuu küsimused võlgnikule

1. Mis on Teie vanus?
2. Milline on Teie haridus?
3. Kui palju on teil ülalpeetavaid?
4. Millest tekkisid makseraskused?
5. Kuidas on võlgnevuste väljamõistmine kohtutäituri juures mõjutanud teie igakuist majanduslikku toimetulekut?
6. Kuidas tulete toime igakuise elatusmiinimumiga?
7. Mis hõlbustaks teie jaoks sellises situatsioonis majanduslikku toimetulekut?
8. Nimetage, millised õigused on Teil täitemenetluse läbiviimisel võlgnikuna?
9. Nimetage oma kohustused täitemenetluse juures?
10. Kuidas Teie näete võimalusi võlgnevusest vabanemiseks?
11. Kuidas kirjeldate oma koostööd sissenõudjaga?
12. Kuidas kirjeldate koostööd kohtutäituriga?
13. Kuidas kirjeldate koostööd võlanõustaja?
14. Milliseid võimalusi näete makseraskuste ennetamisel?
15. Milliseid ennetustegevusi ootaksite riigilt?

Lisa 2. Intervjuu küsimused võlausaldajale-sissenõudjale

1. Millest Teie arvates tekivad makseraskused?
2. Kui tihti olete valmis nõustama/pakkuma abi makseraskustes inimestele?
3. Millised kokkuleppeid olete võlgnikuga teinud/või olete valmis tegema?
4. Kuidas näete koostööd võlgniku ja sissenõudja vahel?
5. Milliseid võimalusi näete makseraskuste ennetamisel?

Lisa 3. Intervjuu küsimused võlanõustajale

1. Milliseid põhjuseid enim toovad võlgnikud välja makseraskustesse sattumisel?
2. Kirjeldage võlgniku valmisolekut võlgnevusest vabanemiseks?
3. Kuidas kirjeldavad võlgnikud koostööd sissenõudjaga/võlausaldajaga?
4. Kuidas kirjeldavad võlgnikud koostööd kohtutäituriga?

5. Milliseid õigusi täitemenetluses võlgnikud osakavad nimetada?
6. Milliseid kohustusi oskavad võlgnikud nimetada täitemenetluse läbiviimisel?
7. Kuidas kirjeldate võlanõustaja koostööd sissenõudja ja kohtutäituriga?
8. Kuidas Teie arvates saab ennetada makseraskustesse sattumist?

Lisa 4. Intervjuu eksperdiga

1. Milliseid võimalusi näete koostööks võlgniku ja kohtutäituri vahel?
2. Kuidas hindad kõrvaltvaatajana koostööd inkasso/võlausaldaja ja võlgniku vahel?
3. Kuidas Teie arvates võiks ennetada võlgniku kohtutäituri juurde sattumist?

SUMMARY

GETTING INTO DEBT AND GETTING OUT OF DEBT ON THE EXAMPLE OF BAILIFF ROCKI ALBERT OFFICE

The aim of the work is to find out the reasons for people getting into payment difficulties and the possibilities of debt relief in the enforcement process. Based on the results of the work, proposals will be made to the office of bailiff Rock Albert.

Based on the set goal, the research questions of the work are the following:

- What are the possibilities for the debtor to co-operate in debt relief?
- How to get rid of debt effectively with the help of a bailiff?
- How or is it possible to prevent payment difficulties?

When dealing with the debt process, the work outlines different ways to reach the end of the enforcement proceedings, and how to get rid of the debt quickly and efficiently. Getting into and getting out of debt is a complex and time-consuming process. If you get into payment difficulties, you have a high probability of losing your assets and income, but all of this is important not to lose motivation and be goal oriented. In order to protect rights, the debtor must be aware of rights and obligations. The problem should be resolved as soon as possible, with cooperation with the claimant and the bailiff being essential.

Coping with the subsistence minimum is not easy, as the amount is small enough and does not cover your monthly expenses. The situation is even more difficult when there are dependents in the family. The person is set in front of choices for what and what to give up. This in turn can create an endless chain where the whole household suffers for quite some time. Solutions are not easy to find, and even if people are willing to work harder, they may start to hide their income.

The cooperation was highly appreciated by all the new parties. This was confirmed both in the theory and in the results of the work. Cooperation cannot be one-sided, and it has become clear that debtors who are expected to cooperate more tend to be left alone and

tend to ignore problems. In the enforcement proceedings, the debtors were outspoken and could not name very many rights or obligations, which could ultimately be a problem for them themselves. In this way, the debtor may not always know when and how to defend his rights. Schools could play a key role in preventing payment difficulties, where they could talk early and consistently about what to do in the event of payment difficulties and who to turn to. Solutions are also expected from debtors, who could be more critical and rigid in issuing loans. The volume of the work did not allow for a thorough study of the communication between the claimant and the debtor and the possibilities for its improvement, so it is possible to further develop the work into a master's thesis.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anna-Liisa Kakku

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Makseraskustesse sattumine ja võlgnevusest vabanemine kohtutäitur Rocki Alberti büroo näitel, mille juhendaja on Anne Rähn, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anna-Liisa Kakku

20.05.2020